SINT LUCAS TIJDSCHRIFT

1963 Nr. 3

INHOUD:

IN MEMORIAM...

«Wij gaan naar een plaats waar slechts één taal gesproken wordt: de taal der Liefde». Johannes XXIII kende hier op aarde geen andere taal. Is dit het wonder, of het zo gewone en diepmenselijke feit van zijn Pontificaat? Een bejaard man, die met de bezonken rust van zijn leeftijd, een revolutie in de Roomse Kerk, maar ook wellicht in de andere kerken ontketent. Onwillekeurig denken wij aan het «rege quod est devium».

Ontketenen... losmaken uit de ketens van liefdeloosheid, argwaan, steriele starheid, gesloten zelfaanbidding en misprijzen van allen, die «anders» denken en zijn. Met die ketens heeft Paus Johannes het niet zó gemakkelijk gehad: zijn doodstrijd leek ons, artsen, vervuld met allegorische tragiek. Vroeg hij niet op het laatst: «Dat men mij thans met de Heer alleen late»?. Dit korte en voor 's mensen berekening dus zo ontstellende Pontificaat bracht ons de nuchtere en ijskoude bevestiging der goddelijke ironie van de «Spiritus Sanctus». Voor alle gelovigen werd Paus Johannes immers het zichtbare en niet verwachte, het wijze en niet sclerotische, het zó menselijke en niet ontmenselijkte werkinstrument van de Geest.

Kerk, Concilie en vrede waren de drie pijlers van Paus Johannes' leven. Humor ontbrak zelden, bewijs van de hoogste wijsheid!

Vóór enkele weken vernamen wij toevallig uit Duitse bron (het land waar «Der Stellverteter» ontstond) kritiek op het nu voorbije Pontificaat. Het heette dat de openheid en de wens naar de dialoog Paus Johannes te ver hadden geleid en ook misleid. De vraag mag gesteld, nu Paus Johannes XXIII de hemelse taal der Liefde spreekt, of hij in menselijke liefde ooit te ver heeft kunnen gaan. Vol goedheid, vol ongeveinsde liefde kan men geen «stap te ver» zetten.

Voor Paus Johannes de Goede bidden wij nu: «Da perenne gaudium!».

Pinkstermaandag 1963.

de redactie.

het gesprek van de redactie met

Jozuë vandenbroucke,
hoogleraar Leuven

«Leuven, onze trots?» waarin de redactie haar in omvang zeer beperkte mening neerschreef en waardoorheen ook ongetwijfeld de zachte bries van de zogeheten steriele «Sehnsucht» naar Universitas en Humanitas waaide, eiste een verdere rondgang en bredere informatie. Daarom was de redactie ten huize van Prof. J. Vandenbroucke, hoofd van de Dienst voor Inwendige Ziekten van de Leuvense Medische Faculteit, die trouwens zo pas bij de splitsing van de unitaire faculteit tot dekaan werd gekozen van de Nederlandstalige faculteitsraad, die per 1 oktober a.s. start. We hopen dat deze Vlaamse faculteitsraad voor de Vlaamse studenten in de geneeskunde een belangrijke vooruitgang zal betekenen.
De bekommernis die de redactie in het vorig nummer uitte ten overstaan van de verwaarloosde «Bildung» wordt in dit vraaggesprek duidelijk. Het komt klaar naar voren, dat de kans om de studenten in geneeskunde, vóór het uitreiken van het artsendiploma, een algemene en brede cultuurvorming bij te brengen althans uiterst klein, zoniet uitgesloten mag worden geheten. Men kan erover treuren of erom zeuren, de feitelijkheid van de situatie is nu eenmaal zó. Het wordt te Leuven aan de medische faculteit alleen nog maar mogelijk de overrompelende uitgebreidheid van de vaktechnische kennis gedoceerd te krijgen. Voor filosofische en anthropologische richting en vormingselementen blijft er binnen de beperkte tijdsruimte geen tijd meer over. Zó zijn de eisen van het moderne onderwijs in de geneeskunde.
De redactie kan moeilijk anders dan zich bij deze nuchtere zakelijkheid neerleggen, niet echter zonder enige onrust...! De onrust, dat de technischgevormde student zelf op zoek moet gaan naar de mens in de zieke en naar de ontdekking van het specifiek menselijke in de patiënt. Gelukkig voor hem beantwoordt hieraan een andere feitelijkheid, nl. dat zeer vele patiënten alleen als «biologische individu's» behandeld wensen te worden. De vraag naar menselijkheid wordt niet meer gesteld. Pas als het biologisch individu, langsheen en doorheen een pijnlijk contact met een menselijke ziekte zijn specifiek menselijke noden zal ontdekken of her-ontdekken, zal de vraag opnieuw gesteld worden. Dan hulp brengen? De technicus? Of de arts, die door het leven in zijn praktijk gedwongen, mens moest worden om ... als mens een ander mens te «kunnen» helpen.

Aantal studenten te Leuven 1961-1962

medische faculteit :	**Nederlandstalig**	**:**	**1620**
	Franstalig	**:**	**1690**
	Totaal:	**:**	**3310**

Aantal studenten te Parijs 1961-1962

medische faculteit: 8505 (totaal voor gans Frankrijk: 24.298)

DUS:

Leuven heeft de TWEEVIJFDEN van het aantal studenten te Parijs (medische faculteit). Te Parijs leven 5000.000 mensen, met «banlieue». Daarenboven beschikt Parijs over een reeks grote ziekenhuizen! Er worden «nog» nieuwe C.H.U. (Centres hospitaliers universitaires) opgericht.
Deze cijfers uit «Presse Médicale» 16-3-63.
We lezen verder:

«La part de l'Education nationale dans la mise en place des C.H.U. a été estimée à 490 millions. Rien qu'à Paris il faudrait construire 5 C.H.U. d'ici 1965 et 13 d'ici 1970.

Und wir schauen uns heute in groszer Sorge und Not suchend um nach den Mächten, welche die Kraft hätten, die gewaltigen Möglichkeiten unseres Menschenwesens in rechten Dienst zu nehmen. Wir blicken um uns, und viele blicken dabei fragend nach der Universität, deren umfassender Name die Hoffnung weckt, dasz hier die Ziele gezeigt, die Werte gelehrt werden, nach denen verzweifelte Menschen suchen. Die Universität kann heute diese Hoffnung nicht erfüllen. Dafür ist sie zu sehr selber Ausdruck des innersten Schicksals unserer Zeit. Aber trotz der unvermeidlichen Vielfalt und der Teilung der Aufgaben will sie doch eines: sie will wirken aus der Verpflichtung, mehr zu sein als nur ein getreues Bild der Zeit — sie will in den besten Stunden des Gelingens emporwachsen zum Vorbild, das Menschen zu erwecken vermag für das schwere und dunkle Glück eines Lebens in der Freiheit der Entscheidung.

(Adolf Portmann, Biologie und Geist, pag. 285.
Uitg. Herder-Bücherei)

Auch wer uns die Begründung unserer katholischen Weltanschauung bestreitet, kann es der katholischen Universität nicht als Verrat an der Wissenschaft vorwerfen, dass sie eine Weltanschauung hat. Jede Hochschule, der es mit ihrer Lehr- und Forschungstätigkeit ernst ist, wird um ihre **weltanschauliche Verankerung** besorgt sein müssen. Gerade in unserer Zeit, da wichtige Entscheidungen für die Zukunft der Menschheit fallen, ist es dringende Pflicht der Universität, sich auf die weltanschaulichen Wurzeln, aus denen ihr Wissen und Forschen seinen letzten Sinn und Wert erhält, zu besinnen. Nicht **weltanschauliche Verankerung**, sondern **Weltanschauungslosigkeit** ist die grösste Gefahr, die unserer Kultur droht. Die Katholische Universität betrachtet es nicht als Vorwurf, sondern als Ehre und Verpflichtung, auf weltanschaulichem Boden zu stehen.

(uit «Universität und moderne Welt, ein internationales Symposion», hoofdstuk: Idee und Aufgabe einer Katholischen Universität door N. Luyten O.P. pag. 608-609. Uitg. Walter de Gruyter & Co. / Berlin).

Professor, U kent onze bezwaren tegen de alleenheerschappij van de hogere beroepsscholen binnen de Universiteit. Hoe ziet U de toestand?

U kent zeker de enorme moeilijkheden die heden aan een medische faculteit inzake onderwijs gesteld worden. Zo heeft men o.a. in verscheidene landen moeite om de universitaire hospitalen de nodige ziekenbezetting te bezorgen. De kosten der medische faculteiten zijn enorm — naar blijkt zou bv. te Leuven 33% van het totale budget naar de faculteit der geneeskunde gaan. Maar U wilt specifiek over de werkelijke opvoedkundige problemen spreken, aangezien het woord hogere beroepsschool wordt uitgesproken. Eerst en voor alles moet men de werkelijkheid aanvaarden dat minimum 2/3 der opgeleide studenten later de geneeskundige praktijk moeten uitoefenen. Welnu, de niet te remmen en vast onoverzichtelijk geworden vloed van vaktechnische verworvenheden verplicht ons, binnen de tijdsruimte van de studiejaren, tot een poging om onze studenten op het wetenschappelijk peil van de huidige moderne geneeskunde te brengen. Hiermede is het curriculum zo overvol gevuld dat enkel nog zeldzame, en ik geef het graag toe, al te zeldzame ogenblikken overblijven om ook de specifiek menselijke problematiek of het metafysisch aspect van de moderne geneeskunde in het licht te stellen. Af en toe tijdens een klinische les — dit is hiervoor het meest geschikte moment — kan men het probleem even toetsen. In het huidig curriculum, dat nu ook de derde cyclus wordt geheten of de gewone universitaire cyclus is er ongelukkig, althans in de medische faculteit, geen ruimte meer om ook de filosofische en anthropologische visie op de geneeskunde tot haar recht te laten komen. De zuiver vaktechnische opleiding domineert op dit ogenblik. Voor de «Bildung» met de levensbeschouwelijke problematiek blijft geen ruimte. Ik ben er beslist voorstander van dat ook dit zelfs officieel in het curriculum zou moeten ingebracht worden, maar... als er op het ogenblik iets moet veranderen aan het curriculum, dan moet dit voor de overbelaste studenten een verlichting zijn.

Het is wellicht mogelijk dit aspect in de zogeheten vierde cyclus (de post-graduate cyclus) in te lassen. Samen met een thesiswerk of althans persoonlijk werk zou dit de wetenschappelijke vorming «breed» vervolmaken. Enkel in de vierde cyclus zien we de «open ruimte» om de bredere humane vorming op te voeren.

Wij menen toch dat er op het gewone universitaire onderwijs, zoals het nu gegeven wordt, nog kritiek kan uitgebracht worden. Waar zitten volgens U de knelpunten?

De voorbijgestreefde ex-cathedra-colleges worden overal en vooral ook in studentenkringen fel bekritiseerd. Het is evident dat het aantal ex-cathedra-colleges te Leuven erg aan een gescleroseerde onderwijstechniek doet denken en uiteindelijk dodend inwerkt. Maar wat men ook moge schrijven over persoonlijke vorming, over onderwijs in kleine groepjes, over vorming door uitsluitend persoonlijk werk, enz., dit zijn alle vrome wensen en technisch niet meer te verwezenlijken binnen een gemiddeld-grote faculteit van geneeskunde (ik bedoel ongeveer 100 studenten per doctoraatsjaar), tenzij de Universiteit op «goud rolt». Zo zien we dat in al onze arme westerse universiteiten willens nillens in de geneeskunde een groot deel ex-cathedra-colleges moeten bewaard

blijven. Aan de grote meerderheid der studenten in de medische faculteit moet tenslotte hoofdzakelijk hoger beroepsonderwijs gegeven worden, zodat er zelfs een hoeveelheid «dogmatisch» cathedra-onderwijs moet verstrekt worden. Het is m.i. een hersenschim een «Universitas studiorum» te wensen voor de grote massa der studenten in de medische faculteit. Dit kan de indruk verwekken dat deze opvatting de traditionele universitaire standaard van onderwijs en opvoeding naar beneden haalt, maar laat ons naar de werkelijkheid zien. Trouwens wijsgeren als Ortega y Gasset verdedigden dit standpunt reeds voor 30 jaar. Dit alles wil niet zeggen dat wij de starre strakheid van het huidig cathedra-onderwijs verdedigen. Het moet gedaan zijn met het voortdurend uitbreiden van het aantal theoretische lesuren, met het bespreken van alle nieuwe en nieuwste medische verworvenheden en met de voortdurend talrijker wordende auditoria. Een logische oplossing hiervoor lijkt ons o.a. de leerstoelen te splitsen en de jonge leerkrachten organisch in het onderwijs van de basisvakken in te schakelen om op deze wijze het hoofd te bieden aan het steeds groeiend aantal studenten. Aldus zouden we een belangrijke vermindering van het aantal studenten per lesgever bereiken, wat ons als zeer voordelig voorkomt voor een direct contact tussen lesgever en student.

Iedereen weet dat de medische faculteit worstelt met een tekort aan zieken voor het praktisch onderwijs. Hoe zoudt U hier in een oplossing voorzien zowel voor de kwaliteit van het praktisch onderwijs als voor het aantal zieken?

Doorgaans werd het praktisch onderwijs overgelaten aan assistenten, die dit veeleer als een vervelende bezigheid aanzagen en hierbij dan ook vaak tekort schoten. Nu zijn echter, op het voorstel van de faculteitsraad, een groep jonge leerkrachten in de practica benoemd en aan deze benoeming werd een academische titel gekoppeld. Deze leerkrachten zouden een normale promotie tot docent en titulaire professor langs de sector van het praktisch onderricht moeten kunnen bereiken. We zijn dan ook voorstander van de mogelijkheid voor een volledige onderwijsloopbaan in de sector van het praktisch onderricht.

Verder is het klaar dat het aantal patiënten dat « door de handen» van een doctorandus gaat medebepalend is voor zijn vakkundige competentie.

Dit stelt dan ook meteen het probleem van het aantal beschikbare en aangepaste zieken. Ik zeg aangepaste zieken. Want bv. in onze St.-Rafaëlskliniek is de bezetting excellent; tengevolge echter van de nationale recrutering van onze zieken, zijn dit vaak zeer moeilijke gevallen, beter geschikt voor het post-graduate onderwijs dan voor het gewone doctoraatsonderwijs. Voor de doctoraatsopleiding hebben wij nood aan het gewone geval. Het nijpend tekort hieraan wordt immers steeds maar scherper aangevoeld. De «bed-side teaching» kan slechts dan volledig harmonisch en efficiënt geschieden, zo ze gebeurt aan de hand van een snel wisselende gewone patiëntenbevolking uit de lagere sociale klassen. Het is nu eenmaal zo dat deze zieken niet zo direct de aanwezigheid van talrijke graduate en post-graduate studenten als een psychisch trauma aanvoelen. Leuven en onmiddellijke omgeving is daarenboven te klein (80.000 inwoners) geworden om aan de noden van het zich ontwikkelend

doctoraal en post-doctoraal onderwijs — en dan nog wel in de twee taalstelsels — te voldoen. Zo menen wij dat het vanwege de K.U.L. een basispolitiek zou moeten worden om de stad Leuven met een industriegordel van 150.000 tot 200.000 inwoners uit te rusten. Dit zou niet alleen voor de medische faculteit maar ook voor andere faculteiten een welgekomen verbetering kunnen brengen, zoniet de redding.

Professor, dit kan toch zo maar niet als een «deus ex machina» of met een toverstokje gerealiseerd worden. Bestaan er geen andere, meer onmiddellijk te verwezenlijken mogelijkheden? Hoe ziet U het probleem van een mogelijke spreiding der kandidaturen of doctoraten? Moet daarenboven vanuit pastoraal standpunt de spreiding der kandidaturen niet nagestreefd worden?

Op deze laatste vraag wil ik U vooraf antwoorden. Zowel voor onderwijs- als voor ziekenzorgproblemen is een technisch-verantwoorde oplossing zeer belangrijk. Indien de pastorale bekommernis in conflict komt met vaktechnische eisen, dan is de kans groot dat de resultaten bedenkelijk zullen zijn. Het is m.i. een misvatting de kandidaturen te willen spreiden om de uitbreiding van een andere bestaande of toekomstige universiteit te remmen. Het is trouwens mijn mening — tevens deze van de overgrote meerderheid der Nederlandstalige afdeling der faculteit — dat het vanuit zuiver pedagogisch en ook vaktechnisch standpunt veel dringender is het doctoraat te spreiden veeleer dan de kandidaturen, waarvoor de beweegredenen meer van sociale aard zijn.

Hierop wil ik graag even inpikken. In het artikel van Prof. De Somer, dat in «De Maand» verscheen, suggereerde de hoogleraar de verplaatsing der franstalige doctoraten naar een ander centrum in het land bv. Brussel. Mag ik hierover Uw mening vernemen?

Inderdaad, velen zijn de mening toegedaan dat het franstalig onderwijs in het doctoraat en tevens het post-graduate onderwijs, primo omwille van het tekort aan patiënten en secundo omwille van het taalprobleem Leuven zou moeten verlaten. Nochtans zou dit nog geen volledige oplossing betekenen, want het huidig patiëntenaantal zou in de nabije toekomst ook nog, ondanks deze eventuele halvering van de onderwijslast, te klein worden voor het Nederlandstalig stelsel alleen. Ook dus voor de Nederlandstalige tak is m.i. de spreiding van het doctoraat een dwingende noodzakelijkheid. Dit is natuurlijk gemakkelijk gezegd, de verwezenlijking ervan zal niet van een leien dakje lopen omwille van allerlei juridische (wet 1911), emotionele, sociale, ideologische en financiële moeilijkheden.

Deze moeilijkheden ten spijt moet men naar een gezonde oplossing zoeken zoniet wordt de toestand in de medische faculteit bedenkbaar, om een zacht woord te gebruiken. Vooral de Waalse doctorandi bevinden zich te Leuven met de Vlaamse zieken in een benarde positie; zij verdienen een beter opleidingsmilieu. Ook de Vlaamse studenten hebben er zieken te kort. Wat is er dan toch logischer dan het Frans doktoraat helemaal te verhuizen en even-

eens voor het Vlaams doktoraat een tweede opleidingscentrum uit te bouwen in het Vlaamse land. Ik herhaal dat volgens de mening van de meeste, zelfs kan ik er bijvoegen, van de uitgesproken meerderheid der professoren (Vlaamse en Waalse) der faculteit geneeskunde de spreiding van het doctoraat in de twee taalstelsels onafwendbaar is.

Hoe ziet U de realisatie van deze vooropgestelde spreiding van het doctoraat?

Hier zouden we moeten geraken tot een degelijke planning in het hospitaalwezen. Vooreerst moeten de universitaire hospitalen volledig voor hun specifieke taak uitgebouwd worden. Vervolgens moeten verschillende complexen in het land opgericht of verder uitgebouwd worden, met een universitaire standing; een soort van teaching-centra, die voor het doctoraal en post-doctoraal onderwijs de universiteiten helpen. Deze zouden financieel en administratief onafhankelijk blijven van de faculteiten der bestaande universiteiten en moeten gesubsidieerd worden én door het Ministerie van Volksgezondheid en Gezin én door het Ministerie van Nat. Opvoeding en Cultuur.

De grote moeilijkheden lijken me echter de volgende: hoe zal men tot de vereiste eenvormigheid geraken, hoe zal men het haast klassieke braderen voorkomen, kortom, welke criteria zullen hier gelden?

Dit is zeker een zeer kies probleem. De teaching-centra mogen alleen functioneren in een «volledig» hospitaal, waarin nu wel niet direct en ook niet absoluut noodzakelijk uiterst gespecialiseerde technische diensten (we denken bv. aan hart- of hersenchirurgie) moeten ondergebracht worden. Vervolgens moeten de verantwoordelijke diensthoofden de titel van docent of professor verwerven en geaggregeerd worden door een of andere faculteit. Derhalve moet de faculteit ook in de mogelijkheid gesteld worden een veto tegen bepaalde benoemingen te kunnen uitspreken. Hierom is het ten zeerste gewenst dat de criteria, waarop men zich zou baseren, op nationaal vlak worden vastgesteld zodat ze algemeen geldend zijn en geen mogelijkheid tot het door U geciteerde braderen laten. In dit ganse probleem ligt nu een zware taak op de Leuvense Universiteit. Door omstandigheden gedwongen is zij in deze moeilijke en delicate kwesties een voorloper. Het groot princiep dat hier geldt is de noodzakelijke verbrokkeling der studentenmassa, vooral van het doctoraat, anders is er van rechtstreeks contact tussen docent en student geen sprake. We moeten trachten de mogelijkheid te scheppen om «vanuit de onderwijsfunctie» de student psychologisch en individueel te benaderen. De zoëven genoemde teaching-centra die in het ganse doctoraatsonderwijs moeten voorzien, moeten tevens regionaal volgens natuurlijke richting en mogelijkheden worden uitgebouwd. Ook het probleem van het post-graduate onderwijs dient hier gesteld. U zult uit de dagbladen reeds iets vernomen hebben over neergelegde wetsontwerpen nopens dit post-graduate onderwijs, of klaarder gezegd, de specialistenopleiding. Hierover uitweiden zou ons echter te ver brengen, daarom alleen dit: het zou een grote vergissing zijn deze postgraduate opleiding helemaal te versnipperen en ze te theoretisch uit te bouwen. We zien hier veeleer de mogelijk-

heid tot persoonlijke training en het maken van een proefschrift dan een ex-cathedra-onderwijs. Hier, in deze cyclus, kan de traditionele opvatting over de universiteit tot haar recht komen. Dit kan zowel geschieden in een universitair milieu als in de voornoemde teaching-centra.

Tenslotte nog dit: de faculteitsraad van Leuven moet zó gerestructureerd worden dat de docenten en professoren van deze teaching-centra, die eventuceel met de Leuvense Universiteit verbonden worden, er in worden opgenomen.

Professor, nog een woord over het financieel probleem?

De financiële moeilijkheden voor het uitbouwen van de teaching-centra mogen niet onderschat worden. Voor Leuven zelf echter is dit een kwestie van leven of dood. Vita et mors duello. Voor het oplossen van de financiële moeilijkheden te Leuven zien velen geen andere mogelijkheid dan het splitsen van deze universiteit en dientengevolge een dubbele subsidiëring. De Leuvense Universiteit immers telt nu reeds meer studenten dan de drie andere Belgische universiteiten samen. Zij krijgt evenwel slechts evenveel subsidies als de vrije Universiteit Brussel. De twee vrije universiteiten immers ontvangen als subsidies de 4/5 van deze der staatsuniversiteiten Gent en Luik; hierbij komen voor Leuven enkele miljoenen als «sociale subsidie» per schijf studenten boven de 5.000; deze sociale subsidie is echter niet zeer belangrijk.

Wat meent U over het doceren in vreemde talen aan de Nederlandstalige tak der medische faculteit?

Hiermede ga ik volledig akkoord. Wij zijn niet zinnens ons in een eng taalgetto op te sluiten. Een cultuurautonomie is zeer goed te verzoenen met het integreren van docenten en professoren, die in vreemde talen onderwijzen. De Vlaamse studenten zijn hiervoor als geknipt. Ze begrijpen en verstaan minstens drie tot vier talen.

Wij zouden de academische overheden smeken eminente Duitse of Engelse of zelfs Franse professoren te benoemen op de rol der Vlaamse faculteit.

Is er een studentencorps in Europa dat beter geschikt is dan het Vlaamse om een echte Europese universiteit te vormen wat betreft het professoraat?

Is het zo, Professor, dat op de 7000 studenten, die in de franstalige afdeling zijn ingeschreven, maar 2000 studenten van Waalse afkomst zijn?

Wel inderdaad, er wordt veelal voor de franstalige studenten volgende verdeling voorgesteld: 1500 vreemdelingen, 2500 Brussel-Nijvel, 2000 van de vier Vlaamse provincies en arrondissement Leuven en 2000 Walen. Anderen spreken een nog pessimistischer taal: nl. 1500 vreemdelingen en 1500 Walen uit de vier Waalse provinvies. Vele kijken bepaald zeer eigenaardig op naar deze verkaveling der franstalige studenten.

De kerkelijke hiërarchie heeft op onderwijsgebied in België kwade momenten gekend. We denken hierbij aan het primair en secundair onder-

wijs. De situatie in het universitair onderwijs lijkt ons zeker niet gemakkelijker en dan ook uiterst rijk aan enorme problemen.

Zeer zeker, enorme moeilijkheden liggen te wachten. De oplossing ervan zal niet steeds gemakkelijk zijn, maar anderzijds is het wellicht niet zeer voordelig radicale beslissingen tot in het oneindige te verschuiven. Wat de taalproblemen en de problemen van de medische faculteit betreft (vooral voor het doctoraat en post-graduate onderwijs) is een klare beslissing zowel voor Walen als Vlamingen dringend en noodzakelijk geworden.

Ist es wirklich eine so übertriebene Forderung an die Medizin. zu erwarten, dass so, wie sie den jungen Scholaren die Beherrschung der technischen Mittel lehrt, sie ihm auch die Grundlagen verschafft für die Beherrschung der geistigen Mittel, die für die Ausübung seines Berufes unentbehrlich sind? Wie Huizinga sagt, ist «für jedes Vertrauensverhältnis eine geistige Ubereinstimmung erforderlich, auf der das Vertrauen ruhen kann. Die physische oder biologische Welt erzeugt ein solches Vertrauen keineswegs. Lehrt uns doch die Natur oder die Materie nicht, einander zu vertrauen».

Die wissenschaftliche Medizin lehrt den Scholaren diese Grundlagen nicht, aber nicht deshalb, weil sie darauf verzichtet, sondern aus dem sehr viel einfacheren Grund, weil sie gar nicht dazu imstande ist.

Die weisesten dieser alten Arzte sind die groszen, weltberühmten Kliniker, die, nachdem sie ein Leben lang junge Scholaren zu Medizinern erzogen haben, uns in ihren gescheiten Biographien am Ende ihres Lebens mit souveräner Skepsis in das Geheimnis einweihen, dass sie selbst nicht allzuviel von der Sache halten.

pag. 180
(uit «Ex Ovo», essays über die Medizin van Peter Bamm. Uitg. Fischer Bücherei).

VERIDE

DYNAGLOBINE
Forte

- normaliseert de bloedvorming
- verbetert de algemene toestand

VERPAKKING: buisje met 25 dragees

Opgenomen in cat. **B**

RODOLPHE COLES, N. V. DIEGEM (bij Brussel)
Tel. (02) 20.15.00 (gegroepeerde lijnen)

Leburtoniana of apertura a sinistra?

A simple symphony... «Uit de nieuwe wereld».
Vier delen: 1. Adagio assai ofte zeer langzaam.
2. Allegro con fuoco - prestissimo.
3. Alla marcia funebre «pro medicis antiquis et defunctis»
4. Onder de vorm van een hymne aan de collectieve vrijheid, met begeleiding van een veelstemmig, dubbel-gemengd patientenkoor... bocca chiusa.

Humor is zelden misplaatst, noch bij een begrafenisplechtigheid eerste klas, noch bij de creatie van een symfonie uit een nieuwe wereld!

We beleven hoogtepunten en ook laagtepunten in ons medisch beroep. In de ogen van de redactie evenwel moet een onafwendbare maatschappelijke evolutie niet onontkoombaar gepaard gaan met het dragen van een steriele rouwkledij, die vaak nog een pompeus aspect vertoont. Om deze moderne symfonie te kunnen smaken gelieve de lezer zich vooral niet boos te maken, zich te bevoorraden met een ruime dosis grijze cellen, een nog ruimere kwantiteit humor en een onuitputtelijk depot oprechte zelfkritiek. Mocht de lectuur van de hiernavolgende zinssneden vruchtbare grond vinden. De redactie kan natuurlijk niet vermoeden welke reactie het aanhoren van deze «simple symphony» zal uitlokken. Zelf waande zij zich, na rustige vertering, op een bed van rozen, want zij voelde de doornen steken in haar vlees.

Die Antwort auf die Frage nach der Abhängigkeit und Selbständigkeit der ärztlichen Berufsausübung im System der Sozialversicherung wird eine Wandlung des Patienten berücksichtigen müssen, weil Handeln und Verhalten des Arztes ja immer eine Antwort auf die Situation des Patienten ist - auf die Situation nicht nur hinsichtlich des körperlichen Befindens, sondern auch hinsichtlich seiner psychologischen und seiner sozialen Situation.

Tatsächlich ist heute kaum ein geistiger Beruf gleichermaszen von den Gefahren des Kollektivismus und den Gefahren des Kommerzialismus so bedroht wie der ärztliche Beruf. Diese doppelte Gefährdung wirkt jedoch nicht nur von auszen auf die Arzteschaft ein, sie ist zugleich innere Gefährdung des Arzttums - und gerade aus diesem Grunde ist die Bewegung zur Selbstbesinnung höchst zeitgemäsz.

Je mehr die Sozialgesetzgebung dem Patienten ein uneingeschränktes Recht auf ärztliche Beratung und Behandlung garantiert, desto mehr tritt er heute als Fordernder und nicht als Hilfesuchender dem Arzt gegenüber.
In der Tat kann die Freiheit in der Berufsausübung bei einer geistigen Tätigkeit gerade dadurch gefährdet sein, dasz sie in wirtschaftlich selbständiger Stellung gelebt werden musz: Die Verführung durch kommerzielle Erwägungen kann eine empfindlichere Abhängigkeit bedeuten als die Einordnung in ein Beambtenverhältnis.

(Dr. phil. J. F. Volrad Deneke, Pressestelle der Bundesärztekammer, Bonn. Uit «Arzt und Christ» 2/1959)

In den Vereinigungen religös gebundener Arzte wird mit Nachdruck die Freiheit des Kranken und die Unabhängigkeit des Arztes als Grundbedingung ärztlicher Wirksamkeit gefordert. Angesichts einer solchen berufsethischen Akrobatik dürfte es schwerfallen, in einem Ordungsbild festzuhalten, was nun in Wahrheit die unaufgebbare ärztlich-ethische Substanz ausmache. Der Widerspruch zwischen Wunschbild und Wirklichkeit ist inzwischen so offenkundig geworden, dasz **Schelsky** mit Recht sagen kann, es sei eigentlich nur noch die Frage, ob die Arzte den Prozesz einer systematischen Neuorientierung ihrer Berufsarbeit bewuszt selbst vorantreiben oder durch Gerede restaurativ verzögern wollten. Man kann die Drohung, die hier für den Arztestand, für die Kranken und schlieszlich für uns alle erwächst, kaum überschätzen. In einer früheren Arbeit hatte Schelsky formuliert: die Stabilität einer Institution, eines Berufsstandes, sei heute nur erreichbar, wenn das Bedürfnis nach Selbstbewusztsein nicht mehr aus naiv vorkritischen Motivbildungen gespeist, sondern unter eine *selbstkritisch-analytische Kontrolle* gebracht werde; seit den groszen «Enthüllern», von Marx bis Freud, könne ein Rechts- und Programmbewusztsein ohne komplizierte Sachanalyse und kritische Reflexionstiefe nicht mehr gewonnen werden.

Die Medizin ist eine soziale Wissenschaft, und die Politik ist weiter nichts als Medizin im Groszen! (Virchow)

Dasz unsere Zeit ihre Zuflucht zur Generation genommen hat und die Individuen aufgegeben hat, hat ganz richtig seinen Grund in einer ästhetischen Verzweiflung, die das Ethische nicht erreicht hat. (Kierkegaard)

(teksten uit «Soziologie der Medizin und ärztliche Freiheit» door Univ. Prof. Dr. med. Carl Korth, Erlangen. Arzt und Christ 2/59)

Zu diesem Zweck geht der sozialversicherte Kranke heute vielfach nicht zu dem Arzt, der sein Vertrauen als Arzt hat, als Helfer in seiner Krankheitsnot, sondern zu dem, der seine Ansprüche oder Forderungen an die Versicherung am besten unterstützt. Aus dem Vertrauensverhältnis zwischen Krankem und Arzt ist unter dem Einflusz der Bindungen des Kranken an Versicherungssysteme ein Geschäftsverhältnis geworden. In diesem Punkte begegnen sich übrigens Kranker und Arzt auch von der Seite des letzteren her: denn in der gesamten Sozialversicherung erhält der Arzt für seine Hilfeleistungen am Kranken nicht mehr von diesem ein Honorar, einen Ehrensold, sondern er wird von

der Versicherung bezahlt. Das ist ein gewaltiger Unterschied. Und zwar wird er bezahlt in ganz willkürlich einseitiger Weise, in einer Weise, die mit seiner geistigen Leistung und mit seinem Liebesdienst am Kranken gar nichts mehr zu tun hat. Der Arzt is damit is eine materielle Abhängigkeit geraten von ihm völlig wesensund auch berufsfremden Kollektiven.

(Dr. med. Pius Müller, Bamberg in «Arzt und Christi» 2/59).

Wie zal er op de huidige dag nog aan twijfelen dat een stelsel van gezondheidszorg moet aangepast zijn aan de concrete noden van de «tijd» en aan de maatschappelijke situatie zoals die zich voordoet. De moeilijkheden rijzen echter pas wanneer men van het rijk van de abstract-theoretische visie moet overstappen naar het domein van de praktische verwezenlijking. Het komt ons voor dat deze moeilijkheden des te groter zijn naarmate men geen klaar uitzicht heeft op de maatschappelijke situatie van het ogenblik en de problemen steeds maar blijft belichten vanuit het verleden. **Deze moeilijkheden worden tenslotte onoverkomelijk wanneer men zo vastgeschroefd zit in het verleden dat men de nostalgie bepaald als raadsman gaat aanzien.** (vetjes van de redactie).

Wij hebben de stellige overtuiging dat vele van onze collega's schier onbewust en volledig te goeder trouw, onbegrijpend staan (en obstructie voeren), precies omdat de evolutie van het maatschappelijk leven volkomen aan hun aandacht - en aan hun belangstelling - is ontsnapt.

Dit gebrek aan aandacht en belangstelling kan allicht verwondering wekken maar mag o.i. niet verkeerd geïnterpreteerd worden en beslist niet uitgelegd als **een bewust negeren** van de **sociale problematiek.** Wie kent er trouwens niet in zijn onmiddellijke omgeving geneesheren, die hun opdracht met een onkreukbaar plichtsbesef uitvoeren en allesbehalve immuun zijn voor het menselijk leed waarmede zij dagelijks geconfronteerd worden. Vaak leggen zij een bewonderenswaardige, ja heldhaftige toewijding aan de dag in hun **praktijk** terwijl zij anderzijds, met een bijna irriterende onwetendheid een **voorbijgestreefd liberalisme** schijnen te verdedigen, dat zij - hoe paradoxaal het moge klinken - **zelf** niet in toepassing brengen.

(Dr. med. Frans Deckmijn in «De plaats van de geneesheer in ons huidig maatschappelijk bestel». De Maand, nummer 4, april 1963).

La transformation de l'exercice médical sera pénible. Elle exige, pour être aussi peu douloureuse que possible, un climat de confiance: confiance des représentants des collectivités à l'égard des médecins qui ne doivent pas être considérés comme des exploiteurs de la souffrance humaine; confiance des médecins à l'égard des organismes officiels qui ne doivent pas être systématiquement soupçonnés de vouloir opprimer les médecins; confiance des médecins à l'égard de leurs Maîtres qu'ils ne doivent pas considérer comme rétrogrades ou inabordables et confiance des Maîtres à l'égard des Practiciens qu'ils ne doivent pas juger comme des inférieurs ou des ignorants.

(Prof. Paul Milliez in «Le problème médical dans un avenir prochain»)

Als op bebloemde weg de bieëen honig soecken
So hebben wy gespheurt in oude en nieuwe boecken
En gulden woorden ons daar uyt bijeen gegaerd
Voor hooft en hart een vreught, en 't eeuwig leven waerd.

Il est vrai que, si nous ne les acceuillons pas dans l'être par un regard d'amour, nous réduisons les autres au néant, nous les **néantisons**, en nous réduisant nous-mêmes au néant. Alors il n'est que trop vrai que «l'enfer, c'est les autres». Il n'est pas d'être sans amour, l'amour est comme la lumière intérieure du monde qui, si elle disparaît, réduit tout ce qui **pourrait être** au néant de la nuit. Mais que commence un geste d'amour, et tout renaît dans l'être.

(*uit «La conversion d'Edith Stein, patronne de l'existentialisme» door Jean de Fabrègues. Uitg. Westmael-Charlier, Paris. pag.* 133).

Nur einer, der in der letzten Tiefe des eigenen Schmerzes, ohne irgend von ihm abzusehen, in seinem Geiste mit dem Schmerze der Welt kommunizierte, kann das Wesen des Schmerzes erkennen. Dafür, dasz er es könne, ist aber freilich eine Voraussetzung; nämlich, dasz dieser Mensch schon die Tiefe des Schmerzes anderer Wesen wirklich — und das heiszt, nicht mit dem «Mitleid», das gar nicht zum Sein vordringt, sondern mit der groszen Liebe — erfahren hat; dann erst wird ihm der eigene Schmerz in seiner letzten Tiefe transparent ins Leid der Welt. Nur die Teilnahme am Sein der seienden Wesen erschlieszt den Sinn im Grunde des eigenen Seins.

(*Martin Buber in «Das Problem des Menschen»*).

Il ne dépend pas de nous de croire en Dieu, mais seulement de ne pas accorder notre amour à de faux dieux. Premièrement, ne pas croire que l'avenir soit le lieu du bien, capable de combler. L'avenir est fait de la même substance que le présent. On sait bien que ce qu'on a en fait de bien, richesse, pouvoir, considération, connaissances, amour de ceux qu'on aime et ainsi de suite, ne suffit pas à satisfaire. Mais on croit que le jour où on en aura un peu plus on sera satisfait. On le croit parce qu'on se ment à soi-même. Car si on y pense vraiment quelques instants on sait que c'est faux. Ou encore si on souffre du fait de la maladie, de la misère ou du malheur, on croit que le jour où cette souffrance cessera on sera satisfait. Là encore, on sait que c'est faux; que dés qu'on s'est habitué à la cessation de la souffrance on veut autre chose.

(*Simone Weil in «Pensées sans ordre concernant l'amour de Dieu»* pag. 13 Uitg. Gallimard).

SS-commandant tegen jood: «Als jij kan raden, welk van mijn ogen van glas is, laat ik je los». De jood: «Het linker oog». SS-commandant: «Dat is goed! Hoe heb je dat zo gauw kunnen zien?». De jood: «'t Keek me zo menselijk aan».

(uit: «Joodse humor» van Salcia Landmann. Uitg. Van Ditmar, Amsterdam-De Goudvink, Antwerpen, 1963).

wetenschap en geloof

(Vervolg)

Prof. N. Luyten, O. P.

2. DE GROND VAN HET PROBLEEM.

Historische factoren zijn zeker niet onbelangrijk om te begrijpen hoe het tot een konfliktsituatie tussen geloof en wetenschap gekomen is. Het is echter meer dan onwaarschijnlijk dat een dergelijk konflikt alleen maar zou voortspruiten uit een historische samenloop van omstandigheden. De grond van deze konfliktsituatie moet veeleer gezocht in de natuur zelf van wetenschap en geloof.
Een allereerste overweging die zich hier opdringt is het feit dat een konflikt slechts kan rijzen, waar bepaalde raakpunten voorhanden zijn. Mensen of dingen die niets met elkaar gemeen hebben, die mekaar op geen enkele wijze beroeren, kunnen onmogelijk onderling in konflikt komen. Paradoxalerwijze kan dus een konfliktsituatie maar ontstaan tussen verwante, elkaar rakende gebieden.
Waar liggen nu zulke raakpunten tussen wetenschap en geloof? Beide stellen bevestigingen op aangaande aard en betekenis van bepaalde werkelijkheden. Hierdoor ontstaat direkt de mogelijkheid dat een zekere tegenstrijdigheid kan rijzen tussen affirmaties van de wetenschap en uitspraken van het geloof. Op dit vlak ontmoeten

we dan ook de meeste moeilijkheden tussen wetenschap en geloof. De zaak Galilei lag reeds in deze lijn. De H. Schrift scheen duidelijk genoeg een geocentrisch wereldbeeld te leren, terwijl Galilei de Kopernikaanse heliocentrische opvatting verdedigde. Hier bestond schijnbaar een krasse tegenspraak, die geen andere uitweg scheen toe te laten dan — vanuit geloofsstandpunt — Galilei's stelling te verwerpen... en dus Galilei te veroordelen, wat dan ook gebeurde. Vanuit Galilei's standpunt, eveneens schijnbaar geen andere uitweg dan de kerkelijke discipline te ondergaan met de innerlijke overtuiging dat de wetenschap toch gelijk had: eppur si muove!

In dezelfde lijn liggen vele «wetenschappelijke» opwerpingen tegen het geloof, waarbij ongeveer onveranderlijk een bepaalde wetenschappelijke thesis gesteld wordt tegenover een uitspraak van de H. Schrift. De Bijbel weet exakt de ouderdom van het heelal aan te geven met enkele duizenden jaren: de wetenschap weet echter zeker dat hiermee miljarden van jaren gemoeid zijn. Genesis bericht over de vorming van de mens uit leem: de wetenschap is er praktisch zeker van dat de mens zich uit voorafbestaande diersoorten ontwikkeld heeft. Zijn dat dan niet evenzovele gevallen — en men kan er naar believen andere aan toevoegen — van krasse tegenspraak tussen bijbelse bevestigingen en goed gefundeerde wetenschappelijke stellingen? Dus klare voorbeelden van een open conflict tussen wetenschap en geloof, waarbij telkens de uitspraak van «het geloof» aan het kortste eind schijnt te trekken? Moet men zich dan verwonderen over het feit dat in wetenschapsmilieus wantrouwen en vijandigheid tegenover het geloof ontstonden? Nog voor enkele jaren verklaarde Prof. Portmann de vervreemding en de afkerigheid van de hedendaagse mens ten opzichte van de openbaring, als afkomstig uit dergelijke konflikten. (*) Zeker is het dat deze «tegenstrijdigheden» tussen Schriftuurteksten en wetenschappelijke uitspraken grotendeels hebben bijgedragen tot het scheppen van een klimaat van wantrouwen tussen wetenschap en geloof. Dat men hierbij zonder enige nuance iedere uitspraak van de H. Schrift direkt als geloofsgegeven beschouwde, getuigt wel niet van een zeer ontwikkeld onderscheidingsvermogen. We komen hierop later terug. Het moge hier nu volstaan vast te stellen, dat niet slechts bij de tegenpartij, maar ook in het katholieke kamp deze identifikatie van bijbeltekst en geloofsinhoud lange tijd als vanzelfsprekend aanvaard werd.

Onderzoeken we echter voorlopig niet nader in hoever de gemaakte moeilijkheden al dan niet gegrond zijn. Het lijkt ons verkieslijk, eerst de volledige konfliktsituatie in het oog te vatten, om dan nadien op een adekwater wijze stelling te kunnen nemen.

De tot hiertoe gesignaleerde moeilijkheden liggen in de lijn van een eerder toevallige konfrontatie van bevestigingen, die onderling niet overeenstemmen. Het zou kunnen volstaan die tegenstellingen stuk

(*) *cfr. Luyten, Portmann, Jaspers, Barth: Unsterblichkeit* (1957).

voor stuk op te ruimen, om weer een vredige atmosfeer tussen wetenschap en geloof te scheppen.

Er zijn echter opwerpingen die veel dieper het samenspel van wetenschap en geloof aantasten, waarbij namelijk niet in een of andere uitspraak, maar in de eigen geaardheid van beide als zodanig, een fundamentele tegenstrijdigheid wordt geaffirmeerd. Pas hier treffen we de ware grond van het probleem.

Eigenlijk ligt de kiem van dit konflikt reeds in de traditionele Katholieke leer vervat. Als resultaat van het eeuwenlange zoeken naar een evenwichtige en uitgebalanceerde verhouding tussen geloven en weten, kwam de hoogscholastiek, vooral met Thomas tot het consakreren van de Augustiniaanse formule: **fides est de non visis.**

Wat in meer technische taal heet: geloven en weten zijn twee grondverschillende houdingen. En met een zekere nadruk wordt bewezen, dat geloven en weten zich ten overstaan van éénzelfde object wederzijds uitsluiten. Dat dit niet als geestelijke schizofrenie en als onderlinge onverdraagzaamheid werd aangevoeld, is in hoge mate te danken aan het zeer positieve geestelijke klimaat waarin deze opvattingen werden uitgewerkt. Overigens werd deze, op zichzelf eerder ontmoedigende verdeeldheid weer opgevangen in de optimistische synthese van een allesomvattende intelligibiliteit der totale werkelijkheid. We moeten op deze dingen later uitvoeriger terugkomen. Het is immers duidelijk dat we hier bij de kern van het probleem zijn. Op dit ogenblik komt het er voor ons op aan het hier opdagende konflikt scherper onder de loep te nemen. De thomistische scholastiek ervoer deze scherp beklemtoonde verscheidenheid van geloof en weten niet als konflikt. Bij Thomas' tijdgenoot, Zeger van Brabant, openbaart zich echter de konfliktsituatie reeds met brutale scherpte. Deze laatste duidt namelijk de grondige verscheidenheid tussen geloven en weten als leer van de dubbele waarheid, waarbij iets waar kan zijn in de geloofssfeer en tegelijkertijd vals in de sfeer van het weten. Dat zulkdanige geestelijke schizofrenie in de grond niet houdbaar is hoeft wel niet lang betoogd te worden. Logischerwijze resulteert zulk een opvatting in het verwerpen van één der beide, zich tegensprekende stellingen. Van dit gevaar gaf de Kerk zich rekenschap en nam dan ook stelling tegen deze leer der dubbele waarheid. Het ligt nu echter niet in onze bedoeling de ganse historische ontwikkeling van dit probleem te behandelen. Wel leek het ons noodzakelijk en belangrijk op deze kiem van het conflict in het middeleeuwse denken te wijzen. Hoe doet zich echter thans het konflikt voor? Naar mijn mening als volgt. Wetenschap en geloof zijn, zo betoogt men, twee mekaar uitsluitende houdingen. In de mate dat ik een goed gelovige ben, deug ik niet voor de wetenschap. Terwijl omgekeerd een ernstig wetenschapsmens met geloof niets kan aanvangen. Dit moge iets te spits uitgedrukt zijn. In de grond komt de vreemdheid tussen wetenschap en geloof zeer dikwijls

neer op een dergelijke houding. Onderzoeken we derhalve op welke gronden een zulkdanige «inkompatibiliteit» tussen wetenschap en geloof aanvaard wordt. Wetenschap, zo wordt betoogd, tracht zover als mogelijk in de geheimen van de werkelijkheid door te dringen; de gelovige daarentegen aanvaardt gedwee de geheimen die hem worden voorgezet, zonder ook maar te trachten ze te doorgronden. Wetenschap wil verstaan, verklaren, begrijpen, met één woord, wil zien en inzien. Daartegenover spreekt men aan de andere kant met een zekere voorliefde van een «blind geloof». Hiermee gaan verdere tegenstrijdige houdingen gepaard. Een der allerbelangrijkste kwaliteiten die van een wetenschapsmens verlangd worden, is een kritische geest, die nauwkeurig en exakt onderzoekt en voor iedere bevestiging een adekwate en grondige verantwoording eist. Wezenlijk voor de gelovige schijnt het integendeel te zijn, aan iedere kontrole te verzaken en geen andere verantwoording te aanvaarden dan alleen deze van zijn geloof zelf.

Het ideaal van de wetenschapsmens ligt erin eigenmachtig en door persoonlijk onderzoek de waarheid te vinden. De gelovige moet van meet af aan het eigen initiatief verzaken, en op het gezag van een hem vreemde instantie aanvaarden wat hem wordt voorgezet. Hier raken we trouwens een zeer delikaat punt: de wetenschap gaat prat — en terecht — op haar autonomie. Daartegenover echter schijnt het geloof de menselijke geest onder een principiële heteronomie te stellen. Het is wel het kostbaarste bezit van de menselijke geest, dat hij zichzelf vastlegt op wat hij als waarheid inziet. Staat ook hier weer het geloof niet aan de antipoden dezer houding met zijn eis tot onvoorwaardelijke kapitulatie van ons verstand ten overstaan van een niet ingeziene bevestiging? In deze lijn ligt ongetwijfeld een van de meest gemaakte objekties tegen het geloof, welke men in wetenschappelijke milieus te horen krijgt.

Kort zou men het kunnen formuleren: «dogmatisch» is bijna een scheldwoord in de wetenschap, terwijl het, vooral in de katholieke geloofsleer, een van de meest opgehemelde kwaliteiten is. Vooral op dit punt zijn wetenschapsmensen zeer allergisch. Het ligt in de natuur zelf van het wetenschappelijk vorsen, vrij te zijn van iedere vreemde dwang, zich vrij te kunnen ontplooien in welke richting dan ook, steeds open voor nieuw inzicht, vanwaar het ook moge komen, steeds bereid verworven stellingen op te geven, waar nieuwe resultaten van het onderzoek daartoe nopen. Die openheid voor nieuwe, onvermoede inzichten, die bereidheid tot herziening van nog zo solied schijnende stellingen is een van de meest fundamentele eisen der wetenschappelijke eerlijkheid, tevens voorwaarde van wetenschappelijke vooruitgang en vernieuwing.

Tegenover deze weldoende openheid van geest verschijnt nu de dogmatische binding van de gelovige als in strijd met de diepste verzuchtingen naar vrije ontplooiing van de menselijke geest. Hier

geen spraak meer van vrijheid en openheid; de geest wordt vastgelegd op een stoere, onveranderlijke uitspraak, die zich als definitieve waarheid uitgeeft en brutaal de deur sluit voor iedere mogelijkheid van verder onderzoek of adekwater inzicht. Het lijkt er wel naar alsof hier de menselijke geest geweld wordt aangedaan. In plaats van zich vrij te kunnen ontplooien, volgens de meest wezenlijke eis van zijn natuur, wordt hij van buitenuit vastgelegd en aan een «geprefabriceerde» waarheid, waarop hij eigenlijk geen vat heeft, gebonden. Het is niet te verwonderen dat hier de gelovige op de hevigste reakties vanuit de wetenschappelijke milieus stuit. De wetenschapsmens vindt dat hier — in een zekere zin — vals gespeeld wordt. Hij vindt het niet fair — en eigenlijk niet ernstig, dat iemand zonder enig onderzoek, zonder enige verantwoording, en niet in het minst ook zonder enige inspanning, beweert de definitieve waarheid in pacht te hebben. Hij, die weet hoe moeizaam het zoeken naar waarheid is, heeft een spontane afkeer voor een zo goedkope, eens en voor altijd vastgelegde waarheid, die ons zo maar in de schoot zou vallen. En, misschien nóg meer, hij die bij ondervinding weet hoe gelukkig hij zich voelt in een gepassioneerd zoeken naar een steeds weer te ontdekken en te veroveren waarheid, ziet met een soort van medelijdende minachting neer op diegenen, die beate bezitters van de waarheid menen te zijn, maar die dan ook nooit het geluk van het zoeken en het vinden zullen smaken, daar ze eigenlijk reeds vooraf al alles weten. De wetenschapsmens ziet in het dogma zo iets als een persoonlijke bedreiging. Hij heeft het hoogst onaangename gevoel dat het dogma elk wetenschappelijk vorsen verlamt, daar het van meet af aan beweert zeker te weten, en dus ieder zoeken in de kiem smoort. Niet alleen voelt hij de vrijheid der wetenschap bedreigd door de dogmatische gebondenheid. Nog sterker vreest hij dat de beate zekerheid de waarheid te bezitten, op een onherroepelijke wijze de bron uit dewelke iedere wetenschappelijke bedrijvigheid ontspringt — nl. het zoeken naar waarheid — drooglegt. Hier ligt wel de diepste grond van de konfliktsituatie tussen wetenschap en geloof.

Voegen we er nog aan toe, om zo volledig mogelijk het inventaris der spanningen en moeilijkheden op te maken, dat nog een verdere grond kan worden aangewezen waarom de wetenschapsmens zich in het klimaat van het geloof niet al te best thuis voelt. Door zijn ganse vorming is hij ingesteld op nuchter en objectief — men kan haast zeggen onpersoonlijk — zoeken naar de waarheid. Daar verschijnt hem dan het geloof, met zijn persoonlijk engagement, met zijn subjektief doorleefde en affektief gekleurde houding, als in tegenspraak met zijn wetenschappelijk ethos. Zodat niet slechts de dogmatische geloofsbinding het wetenschappelijk eros lamlegt; ook het wetenschappelijk ethos schijnt bedreigd door het gemis aan «objektiviteit» in de geloofshouding.

Het is niet de bedoeling in deze regels een zo somber mogelijk

beeld op te hangen van de tegenstellingen tussen geloof en wetenschap. Wel hebben we getracht zo scherp mogelijk de verschillende spanningsmomenten, die tussen beide bestaan, bloot te leggen. Een eerlijk onderzoek mag aan geen enkele moeilijkheid voorbijgaan en geen enkele opwerping bagatelliseren. Hoe scherper de konfliktsituatie getekend is, hoe adekwater op de moeilijkheden kan geantwoord worden. Men mag zich immers een oplossing van een probleem als datgene wat ons hier bezig houdt niet te goedkoop maken.

We hopen dan ook in voorgaande beschouwingen het probleem zo scherp en dringend mogelijk gesteld te hebben. In onze verdere bijdragen zullen we stelling nemen ten overstaan van de gemaakte opwerpingen.

Die Fülle und Vielfalt der Fysik selbst, die noch gröszere Fülle und Vielfalt der Naturwissenschaften insgesamt, die vertrauerte und dennoch fremde, weit reichere Fülle des geistigen Lebens, vermehrt durch komplementäre, nicht ohne weiteres vereinbare und nicht aufeinander rückführbare Möglichkeiten, stehen miteinander in einer gröszeren Harmonie. In ihnen wurzeln das Leid und der Ruhm des Menschen, seine Swäche und seine Macht, sein Tod, seine Vergänglichkeit und seine unsterblichen Taten.

J. Robert Oppenheimer, Wissenschaft und allgemeines Denken, pag. 79, Rowohlts deutsche Enzyklopedie.

Wij vestigen graag de zeer biezondere aandacht van onze lezers op een artikel uit het «Tijdschrift voor theologie» 3e jaargang, 1963, nr. 1. onder de titel: «Natuur en zondeval: een gedachtewisseling» tussen Dr. P. Schoonenberg s.j. en R.J.C. Kleipool uit Amersfoort.

In de inleiding schrijft de redactie het volgende:

«Sinds de kerkelijke veroordeling van Galilei heeft er tussen de natuurwetenschappen en de theologie een koude oorlog gewoed. De scientisten wendden zich teleurgesteld af van de geloofswetenschap, de theologen ontvingen hun successen met onverholen wantrouwen, en behielden zich in ruime mate het recht voor deze op theologische gronden kategorisch af te wijzen. Deze situatie is zich nu iets aan het wijzigen».

En verder: «De discussie verloopt zeer moeizaam. Gevolg van de eeuwenlange scheiding is namelijk dat een gemeenschappelijk denkapparaat ontbreekt. De betekenis van verschillende termen heeft zich in beide gebieden soms in tegengestelde richting ontwikkeld, en, fundamenteler nog, men schijnt op onderscheiden vlakken te staan zodat het zicht wel moet verschillen; het blijkt echter uiterst moeilijk mee te ervaren waar de ander staat.»

(voor België te bestellen: Houtkaai 23, Brugge).

het moment der waarheid

KLAAS DE WIT

Dit artikel werd met toelating van de auteur en de redactie van «Te Elfder Ure» overgenomen uit het oct.-nov.-nummer van voorgenoemd tijdschrift dat verscheen onder de titel: «Het verzuim der moralisten».
De redactie dankt hiervoor hartelijk.

«MAAR ik zie dat u ook katholiek bent», zei de man met iets van verbazing, eigenlijk nog meer van verontwaardiging in zijn stem, alsof ik dat wel eens eerder had kunnen zeggen. Zijn ogen waren gericht op de afbeelding van iemand die bijna tweeduizend jaar geleden aan het kruis geslagen was tot de dood erop volgde. Naar men zei, omdat hij in zijn land de bestaande maatschappelijke en godsdienstige orde bedreigde.

Wij hadden zijn afbeelding boven de schoorsteenmantel hangen. Veel mensen hebben dat. Die mensen gaan op bepaalde dagen naar een gebouw dat ze kerk noemen en luisteren daar naar wat hij gezegd en gedaan heeft. Zijn woorden worden steeds weer herhaald en uitgelegd, zo kundig uitgelegd dat deze mensen ze beter zouden moeten begrijpen dan destijds zijn eigen tijdgenoten. Want tot hen sprak hij wel eens met opzet in raadselen — opdat zij *niet* zouden begrijpen. Waarom?

De mensen die zeggen dat ze hem begrepen hebben noemen zich christenen, naar het Griekse woord Christos, waarmee hij ook wel werd aangeduid. Een grote groep van deze christenen — in getal wel de grootste — noemt zich rooms-katholiek. Zij beweren dat deze gekruisigde Christus zijn waarheid, tenminste zijn *gehele* waarheid, exclusief aan hun groep heeft toevertrouwd. Lang niet alle mensen zijn christenen, laat staan roomskatholiek. Velen zijn het niet meer, waar hun ouders of grootouders het nog wel waren. De mensen die bij ons op bezoek waren, behoorden tot deze laatsten. Zij waren «niets», of liever gezegd «nothing», want het waren Engelsen. De vrouw had haar jongste zoontje die middag door mij laten behandelen voor een verbrande schouder. Toen ze merkte dat ik me behoorlijk in haar taal verstaanbaar kon maken, vroeg ze of ze eens een avond langs mocht komen met haar man. Ze zaten nu bijna veertien dagen in deze kleine badplaats, en het was zo'n wanhopig gevoel als niemand iets anders van je begreep dan yes of no. Ik had me direct al afgevraagd wat er voor bijzonders aan deze vrouw kon zijn. Ze was eigenlijk wel mooi — maar op zo'n stille, haast smartelijk onopvallende manier. Ik dacht dat ze misschien zwanger zou zijn.

De man had de bestudeerd krachtige handdruk van een zakenman. Overigens deed zijn gezicht naast haar in-zichzelf-gekeerde vrouwelijkheid bijna jongensachtig aan. Hij sprak vlug en gemakkelijk, met een duidelijk Londens accent. Zij moest vaak naar haar woorden zoeken, maar als ze ze vond waren het ook haar eigen woorden. Haar stem verhulde hetzelfde mysterie als haar hele verschijning, vooral haar ogen.

Het had niet lang geduurd voordat ze het gesprek in haar richting had weten te leiden. Misschien onder invloed van een onontkoombare suggestieve kracht was ik er zelf over begonnen, via een niets betekenend gesprekje over patent-geneesmiddelen. «Wij hèbben zo'n baby», had ze toen plompverloren gezegd. Een moment had het geleken alsóf de man wilde protesteren, maar het was niet eens een poging geworden, hoogstens een vaag gebaar van berusting — alsof hij het allang had opgegeven haar ervan te weerhouden zichzelf en hem en anderen hier nodeloos mee te kwellen. Nodeloos... Het jongetje miste beide armen — alleen aan de rechter schouder een verwrongen handje met een paar vingers — en beide benen. «Hij zal nooit...» begon ze, maar ze zag er vanaf de zin te beëindigen. Hij was in een inrichting. De meesten daar waren minder erg. De man had er nog een gezien die net zo was, van een jaar oud. Die hadden ze in een soort plastic ei verpakt, het ondereind verzwaard, zodat het wezentje door met het hoofdje te bewegen toch nog enige lichaamsbeweging kon krijgen. Het hoofd, het verstand scheen normaal te zijn. Dat was misschien nog wel het ergste, zei de man. Was dat nu ook nog maar onvolwaardig, dan zouden ze zich hun ellende tenminste nooit bewust worden.

«En hij heeft zo'n lief gezichtje», zei de zachte, bijna onaangedane stem. Ze waren «niets». Ze gingen wel met christenen om, ook wel met katholieken. Hun huisarts was katholiek. In de aanvang van de zwangerschap had hij haar dit nieuwe zenuwstillende middel voorgeschreven — een droomloze slaap, geen onaangename uitwerking op de maag, volkomen onschuldig. Zeven maanden later had hij erop aangedrongen dat ze voor deze bevalling toch maar naar het ziekenhuis zou gaan. Waarom? De beide vorige keren was toch ook alles normaal verlopen? Hij had iets gemompeld over een enigszins afwijkende ligging. Er was ook een specialist bij geweest. De hele nacht hadden ze gevochten om de longen van het kind te doen functioneren. Toen de kapelklok klingelde voor de vroegmis, kon de vader medegedeeld worden dat het kind zou blijven leven, een jongetje... De moeder weigerde iemand te zien of te spreken.

«U moet niet denken dat ik mezelf beklaag», zei ze, in de kamer terugkerend. «Praktisch al onze kennissen en familie zijn weggebleven, omdat ze het zo erg voor ons vinden denk ik, omdat ze niet weten wat ze zeggen moeten. Natuurlijk, de eerste dagen vond ik het ook afschuwelijk voor mezelf, voor Michaël, voor onze beide andere jongens. Ik wilde hem niet eens zien, niet eens een naam geven. Ik had geen tranen. Maar toen ik op mocht staan ben ik uit mezelf naar hem toegegaan. Ik zag hoe gewoon, hoe lief zijn gezichtje was en hoe afschuwelijk... Toen moesten ze me van hem wegsleuren. Waarom hebben ze hem laten leven...? De mensen denken altijd — of je nu in de krant leest over vrouwen in verwachting die weten dat ze dat middel gebruikt hebben en die abortus willen laten plegen, of zelfs over die vrouw in België, die haar al geboren kind heeft gedood — iedereen denkt altijd dat het is om zélf van de ellende af te zijn, omdat je het zélf niet aan kan. Maar dat is niet waar! Nu hij er is, nu ik hem gezien heb, zou ik zelf voor hem willen zorgen tot m'n laatste dag. Maar ze willen me hem niet eens geven. Ze zeggen dat hij onmogelijk in een gezin verzorgd kan worden. Michaël wil het ook niet hebben...».

De man noemde de vele bezwaren op van verpleging in een gezin, de ontelbare voordelen van een inrichting waar speciale voorzieningen voor dit soort gevallen getroffen konden worden. Hij sprak zonder veel overtuiging.

«Waarom hebben ze hem laten leven?». Het was een steeds weerkerende zinloze aanklacht — «niet voor mij, niet voor ons, maar voor hem... We hebben hem nu ook een naam gegeven: hij heet John, zomaar, naar niemand». Ze vroeg of wij in de krant gelezen hadden van het aanbod van een katholiek Amerikaans doktersgezin zo'n nog ongeboren baby te adopteren, omdat de a.s. moeder om toestemming gevraagd had de zwangerschap te doen onderbreken. Ik herinnerde het me duidelijk,

vooral de argumentering van het aanbod in de precieze bewoordingen van de handboeken der moraal. Ik herinnerde me ook dat het me op de een of andere manier niet helemaal sympathiek had aangedaan. «Natuurlijk bedoelen ze het goed», zei ze aarzelend, «maar het klonk zo..., net alsof die àndere vrouw alleen uit gemakzucht..., alsof *zij* alleen wisten wat God...».

Wat zou ik kunnen zeggen? Het was alsof juist de onfeilbaarheid van onze moraal hier tot een onvergefelijke aanmatiging geworden was; alsof juist dat volmaakt redelijke en onweerlegbare, waarover ik in mijn studententijd zo enthousiast kon worden, haar dienende functie hier volkomen verlamde.

Nu scheen de man een nieuw gezichtspunt naar voren te willen brengen. «En het werd hun nog zo gemakkelijk gemaakt in ons geval. Als ik in God geloofde zou ik zeggen: Kijk, God Zelf weigert het zijn onmisbare adem. Wat zullen wij ons nu aanmatigen het in leven te willen houden? Maar nee, daar moet je medicus voor zijn, en dan nog wel in een rooms ziekenhuis... De hele nacht ploeteren met zuurstofapparaten en Godweetwat, totdat ze eindelijk konden zeggen: Ja hoor, het is gelukt, de wetenschap heeft weer eens een overwinning geboekt! De wetenschap...», en hij vloekte uit de grond van zijn hart, «die eerst m'n kind verminkt en het dan tegen de bedoeling van de natuur in in leven houdt...».

Voor hem lag het op dit ogenblik heel eenvoudig. Er klonk geen gekweldheid of twijfel door in zijn woorden, alleen dodelijke verachting voor deze manifestatie van een voor hem absurde moraal. De vrouw was kennelijk niet gelukkig met deze wending. Haar interesseerde niet de verantwoordelijkheid van zoiets ongrijpbaars als de wetenschap. De kolommenlange discussies hierover in de bladen vervulden haar slechts met walging. Haar huisarts had ze gevraagd of het geen ogenblik bij hem opgekomen was het kind *niet* te laten leven. Hij had haar vol niet begrijpende ontzetting aangekeken. Daarna had hij gesproken over dingen die *zij* niet of nauwelijks kon begrijpen: de moraal van de Kerk, de natuurlijke zedenleer, de ethiek van de arts... «En ik had er niet eens om gevraagd», vervolgt de nog steeds niet verbitterde, alleen onpeilbaar eenzame stem... «ik neem nooit medicijnen uit mezelf. *Hij* drong erop aan dat ik ze zou nemen. Later hebben ze me verteld dat artsen vaak op deze wijze samenwerken met de farmaceutische industrie om een nieuw geneesmiddel in de praktijk te testen».

Opeens komt er een andere blik in die ogen. Ze worden ongewoon fel en direct op mij gericht... «U bent zelf arts, wat zou *u* gedaan hebben?» Het was niet zomaar een vraag. Het was oneindig belangrijk voor haar. Niet in de eerste plaats voor haar relatie met mij — (ze zouden over een paar dagen teruggaan naar Engeland, en er was weinig kans dat we elkaar ooit weer zouden zien) — maar voor haar houding tegenover de wereld, haar medemensen, misschien tegenover God. Dit was het moment der waarheid. Alles behalve een naakt «Voor mij, of tegen mij» zou hier een leugen zijn. Op dat ogenblik werden de ronddwalende ogen van de man getroffen door het kruisbeeld aan de muur... «Maar u bent ook katholiek, zie ik».

Voordat ik de kans had gekregen haar openlijke aanval te pareren, had hij mij de loodzware parade-mantel omgeworpen. Ik was machteloos. Ja, ik was katholiek, ik noemde mijzelf christen, ik ging naar de kerk, bad voor en na tafel, en bezat *zijn* afbeelding. Maar waarin was ik aan Hem gelijk?. Waarin verschilde ik van de mensen die «niets» waren? Ik hoefde het zelf niet te zeggen. — «Je hebt de verkeerde voor je vraag, Norma. Voor hen is het geen probleem, voor hen staat alles vast. Het staat allemaal in hun boeken. Ik heb het je toch ook al gezegd toen je die katholieke huisarts kreeg? 't Was dat we er weinig aan konden doen met al die mooie bepalingen van de National Health... En vooral toen hij je naar dat roomse ziekenhuis wilde hebben — hoe ze jou daar zouden moeten opgeven, als het erom ging: jouw leven of dat van het kind. Als het misgelopen was met die bevalling had hij nog niet eens de vrijheid gehad om jouw leven te redden ten koste van een mismaakt kind — een kind dat onder natuurlijke omstandigheden nog geen uur was blijven leven».

Terwijl ik me koortsachtig zat af te vragen of ik hem niet op een of andere grove onbillijkheid kon betrappen, scheen zij niet eens te horen wat hij zei. Ze wachtte slechts op een gelegenheid om haar eigen zoveel dodelijker aanval te hervatten — «Goed, u bént katholiek, u bént gelovig. Wat voor verschil maakt dat voor mij?

Wat voor verschil maakt het voor de baby? *Wat zou u gedaan hebben?*». Plotseling is het geen vraag meer. Ik sta onder de niets ontziende schijnwerpers en staar naar het mismaakte blauwige kinderlijfje en mijn eigen machteloze gummi-handschoenen. Ik ben alleen. De kinderarts die ik erbij geroepen had is weggegaan. Het eerste dat hij me vroeg, toen hij het kind zag, was: Heeft de moeder thalidomide gehad? Ik knikte. Zij was een van mijn eerste patiënten aan wie ik het gegeven had. Ik had er een gunstig rapport over gelezen. Straks zal ik het haar moeten zeggen. Ook de zuster, de non, samen met wie ik al het mogelijke geprobeerd heb om het kind aan het ademen te krijgen, is even weg. Misschien zal hij het halen. Er schijnt beweging in de longen te komen, de hartslag wordt sterker en regelmatiger. Maar mijn handen — aan de neussonde en aan de kraan waarmee ik de zuurstof-toevoer regel — mijn handen beven. Ik kijk om me heen. Boven de brede deur hangt een groot houten kruis met een koperen Christus. Alle kruisbeelden hier in het ziekenhuis zijn eender. Het formaat kan verschillen, al naar de belangrijkheid van het vertrek, maar de vorm van het corpus en dat wat men de gelaatsuitdrukking zou moeten noemen zijn standaard.

Deze zou nu mijn steun en toeverlaat moeten zijn. Hij zou me moeten zeggen wat ik doen moet. Maar het enige bericht dat onophoudelijk door mijn brein circuleert — *het is duidelijk zonder twijfel het leven moet behouden worden als het nu nog oud en afgeleefd... maar hier slechts een verlengstuk van de geboorte de barensweeën* — een zichzelf herhalend excerpt van de moraal... Ik kijk weer naar de afbeelding: Hij predikte geen moraal aan de in hun lichaam verslagenen, hij raakte aan en genas, hij vertelde van een God die liefde was, vergaf zonden aan wie uit liefde misdeden. Dit kind is door mijn toedoen onherstelbaar verminkt. Zelfs een wonder is hier niet denkbaar. Nog nooit is het gehoord dat... Ik laat de sonde terugglijden, sluit de zuurstof af — *Heer, vergeef me.* Als de zuster terugkeert kan ik haar zeggen dat het geen zin meer heeft. Ze tilt het armzalig lijfje een ogenblik in haar armen. — «Misschien is het wel beter zo», fluistert ze, en ik zie haar lippen bewegen voor een gebed... Ik zie haar lippen die me het antwoord schijnen te willen opleggen, haar ogen die mij geen keuze laten. «Ik zou het niet gedwongen hebben te leven», hoor ik mezelf zeggen.

Met een zucht, alsof ze volkomen uitgeput is, valt ze terug in haar stoel. Haar ogen zijn gesloten. De oogleden lijken ongewoon bleek en groot. De man wil opstaan, maar ik houd hem tegen met mijn hand op zijn mouw. «Die vraag stelt ze aan iedereen die ze kent», fluistert hij haast onhoorbaar. «Daarom schuwt iedereen ons huis, het is alsof we melaats zijn». Ik knik. Ik voel me leger dan na een hele nacht ingespannen werken.

Als haar ogen opengaan kijkt ze als een patiënt die wakker wordt uit een langdurige narcose. Ik begin op gedempte toon met de man te praten over zijn werk. Enige tijd later merk ik dat de beide vrouwen het hebben over de kinderen, over de gezonde kinderen. De waarheid is teruggelegd op de traag ronddraaiende slijpsteen van de tijd. Vlak voordat ze op willen staan om afscheid te nemen zeg ik: «En u? Wat zou *u* gedaan hebben?».

«Ik?» — Ze schrok terug in haar gefixeerde houding.

«Als u zelf arts was, of vroedvrouw?».

Ze sluit opnieuw de ogen. «Het is niet fair», protesteert de man heftig. «Zij is de moeder».

«Oh, hou op», roept ze geënerveerd. «*Fair*...», wat heeft dat ermee te maken? Het leven is ook niet *fair*. Hij heeft het volste recht mij die vraag te stellen, nadat ik anderen er zo vaak mee gepest heb...».

«Wat zou *u* doen?» herhaal ik.

We wachten in ademloze spanning. Haar stem is hees en nauwelijks verstaanbaar als ze zegt: «Ik zou het niet gedaan hebben —, ik zou het niet kunnen—».

Naschrift — (Alleen bestemd voor degene die zich aan dit verhaal geërgerd heeft, die denkt dat het een pleidooi wil zijn voor euthanasie, dat ik titel of jota aan de christelijke moraal zou willen veranderen).

«Ik ben praktizerend katholiek», zo schreef een Brusselse arts, «en derhalve tegen euthanasie. Maar ik kan mijn Luikse collega niet veroordelen. Ik heb erover nagedacht wat ik zou doen, als ik dat middel had voorgeschreven en zij (de moeder) naar me toe zou komen en zeggen, «U bent moreel verantwoordelijk». Zou ik het recht hebben de vrouw ertoe te veroordelen zulk een misvormd kind groot te brengen?».

Life International, aug. 27, 1962.

Elke verkeersdeelnemer zal beseffen dat verkeersregels onmisbaar zijn, weinigen zullen ervan uitgaan dat ze heilig genoemd moeten worden. Iedereen zal het vanvanzelfsprekend vinden als een regel, die niet meer aan de bestaande verkeerssituatie beantwoordt, afgeschaft wordt. Evenmin zal iemand er bezwaar tegen maken als een totaal nieuwe regel wordt ingevoerd, teneinde aan een tot dan toe onvoorziene ontwikkeling het hoofd te bieden.

Er zijn mensen die precies zo denken ten aanzien van de normen en waarden die ons zedelijk leven beheersen. Volgens hen zijn deze beginselen onderhevig aan hetzelfde proces van ontwikkeling, bloei en afsterving als onverschillig welke andere levensvorm ,hetzij biologisch, hetzij maatschappelijk, Zij zijn bereid toe te geven dat het «heilige» karakter dat de moraal bezat in de oude hiëratische gemeenschappen het daadwerkelijk effect ervan belangrijk heeft verhoogd. Zij zijn echter evenzeer van mening dat ditzelfde aureool van sacrosancte onaantastbaarheid in onze gelaïceerde wereld niet alleen onwaardig, doch zelfs in hoge mate schadelijk werkt; dat een moraal die vegeteert op haar vermeende transcendente komaf even «waarde»-loos geworden is als de museum-harnassen in hun vitrines. Hier tegenover wensen zij slechts die normen te erkennen die zich in een concrete situatie — hetzij aan de enkeling, hetzij aan een gemeenschap als geheel — als onontkoombaar opdringen. Sartre gebruikt hier het beeld van een koppel patrijzen, opgeschrikt door een wandelaar op zijn zwerftocht.

Op het eerste gezicht is het duidelijk dat tussen deze opvatting van moraal enerzijds en de traditioneel-christelijke, en wel in het bijzonder de rooms-katholieke anderzijds, een onoverbrugbare afgrond gaapt.«Situations-ethik» werd voor de katholieke moralist een even erg schrikbeeld en scheldwoord als «cosmopolitisme» voor de orthodoxe marxist.

Toch schijnt er de laatste tijd een diepe behoefte te ontstaan aan een hernieuwde confrontatie tussen deze beide zienswijzen — de tradioneel-christelijke dus en laten we gemakshalve zeggen: de existentialistische. Vooral onder protestantse theologen bestaat hiervoor veel belangstelling en openheid. Men merkt daarbij enerzijds op dat de blijkbare onoverbrugbaarheid van de tegenstelling voor een groot deel berust op verschil in denkwijze, terminologie en zelfs beeldspraak; dat Sartres *patrijzen* evenmin volmaakt «nieuw» kunnen zijn als onze *duiven* (met welke vogelsoort Sartre de traditionele normen aanduidt) geheel verouderd; anderzijds constateert men dat het existentialistische denken over deze dingen toch wel een verrassend aantal raakpunten blijkt te bezitten met het oer-christelijk en oer-bijbels getuigenis hierover.

Gebonden als zij zijn aan de eeuwenoude posities van hun scholastieke moraaltheologie kunnen onze moralisten niet anders dan iedere principiële discussie hierover zien in het licht van een strijd op leven en dood tussen twee onverzoenlijke uitersten — de onveranderlijke en heilige wet Gods tegenover de eigenzinnige willekeur van de enkeling.

Bijna tweeduizend jaar geleden speelde zich een soortgelijk gevecht af in het zijn ondergang tegemoet gaande Israël. De moralisten uit die dagen legden een loodzware nadruk op het Heilige karakter van de Wet, de Thora, vanaf de allereerste geboden tot en met de allerkleinste detail-voor-schriften. Het was hun enige houvast in een tijd van nationale malaise. Dan vinden we daar opeens de historische figuur van een zekere Jisjoe van Nazareth. Uit zijn mond klinken allerlei ongehoorde woor-

den met betrekking tot diezelfde Heilige Wet. Niet dat hij er titel of jota aan wenste te veranderen. Daarvoor had hij er, wetende welk een onschatbare betekenis de thora voor zijn volk gehad had, te veel eerbied voor. Aan de andere kant besefte hij echter op een bepaald moment — (en welk een angstwekkende openbaring moet het geweest zijn voor de in diepe eerbied voor de geschreven Wet opgevoede jood) — de wanhopige ontoereikendheid van ook de allervolmaaktste wet als het ging om een ziel in nood. In datzelfde openbaringsmoment zag hij zó intens duidelijk de Maker van de Wet en Diens enige bedoeling, dat al die eeuwenlang gekoesterde, gepolijste, bijgewerkte en aangevulde voorschriften ineen schenen te schrompelen tot een enkele grondwet: Liefde! Liefde tot God die onze vader wil zijn, niet onze tyran, laat staan schoolmeester — en liefde tot onze naaste, die onze broeder is. Van die tijd af liet hij geen kans voorbij gaan om zijn medemensen in deze ontstellende maar tegelijk bevrijdende ontdekking te doen delen. Hij vertelde hun dat niet *zij* er waren voor de sabbath, maar dat de sabbath er was voor *hen*. Daarmee wilde hij zeker *niet* zeggen dat de enkeling zich maar naar willekeur aan de gemeenschap en haar wetten mag onttrekken; maar *wel*, dat de mens niet bevreesd moet zijn zijn eerstgeboorte-recht op gemeenschap en wet te hernemen, wanneer deze hem het menszijn zoals de Vader dat bedoeld heeft, onmogelijk dreigen te maken. Steeds driester werd hij bij zijn optreden in het openbaar. Hij wist dat hij waarschijnkijk nog slechts korte tijd te leven had; als het hem toch maar mocht gelukken de mensen van dit ene te overtuigen... Nu genas hij niet alleen een zieke op de sabbath, doch gebood hem ten overvloede zijn draagbaar naar huis te dragen; nu aarzelde hij niet meer zelfs een door de gehele volksgemeenschap in de ban gedane samaritaan ten voorbeeld te stellen aan een wetsgetrouwe priester; nu waagde hij het een publieke vrouw, die naar de Heilige Wet ten volle een wrede dood verdiend had, vrij te spreken, omdat zij veel had liefgehad — zij immers had de enige bedoeling van de Maker van de Wet beter begrepen dan degenen die zich stonden te verdringen om de daarin vervatte strafbepalingen over haar af te roepen. Omdat deze Jisjoe ben Mirjam zijn overgave aan de Maker stelde boven zijn onderworpenheid aan het gemaakte, omdat hij zijn vurige liefde voor de Geest niet kon noch wilde beteugelen terwille van de letter, daarom brachten de moralisten hem ter dood. Op het allerlaatst vonden ze ook nog een theologisch argument om hem op vast te nagelen, maar in werkelijkheid was het hun eigen panische angst om de veilige, vertrouwde, maar dode letter te moeten opgeven voor de vurige levendmakende Geest die waait waar Hij wil. In hun ogen kon dit nergens anders op uitdraaien dan op de ondergang van het volk. Daarom was het beter dat die ene mens alleen stierf...

Het zou voor de hand liggen te verwachten dat de volgelingen van deze man van Nazareth, die hem niet alleen vereerden als een moedige held, maar vooral als de Enige die ons de gehele Wil en de gehele Waarheid van de Vader heeft geopenbaard — die zelf de Waarheid *is* — dat deze volgelingen dus een heilige vrees zouden koesteren ooit ook maar iets af te doen aan het primaat van de Geest over de letter. Ondanks de opzienbarende bekering van de vroegere wetsijveraar Saul (hondermaal fanatieker in zijn verloochening van de Wet dan de man van Nazareth ooit geweest was), ondanks het totaal loslaten der joodse traditie door de latere christengemeenten duurt het niet lang of het pas gekerstende Europa zit met een even rigoristische moraal- en wetsopvatting als het joodse volk in zijn nadagen. Natuurlijk kan men wijzen op het feit dat hier in een schier onverantwoord tempo half en compleet barbaarse volkeren «bekeerd» moesten worden; dat dit niet anders kon dan met behulp van wereldse macht en — ten dele — methoden; dat voor een volk dat tot dan toe in het geheel geen geschreven wet gekend had, vooreerst slechts een opvatting naar de letter in aanmerking kon komen. Het is ontegenzeggelijk waar en begrijpelijk. Het doet echter niets af aan de tragische conclusie dat al heel gauw na het revolutionaire optreden van Jezus van Nazareth ook, en misschien *juist*, in de kring van zijn volgelingen bitter weinig meer over was van de door hem met zoveel vuur opengebroken leefruimte voor het eigen geweten — een spanningsveld waarin de normen en waarden van de overgeleverde moraal opnieuw «beleefd» en zo tot volwaardig eigendom gemaakt moeten worden, of (— tragisch, maar voor de gelovige nooit hopeloos alternatief) waarin de mens werkelijk van aangezicht tot aangezicht komt te staan met zijn absurde tekort.

In sommige opzichten zou de situatie zelfs nog benauwender worden dan onder het regime der laat-joodse wetsgeleerden. Het joods-wettische denken immers concentreerde zich voornamelijk op het concrete leven en handelen van alledag. Wat het puur geestelijke aanging, bleef er altijd nog een verwonderlijk grote vrijheid. Van dit laatste getuigt de openlijk getolereerde aanwezigheid van de vele secten uit die tijd, waarvan we weten dat zij onderling op zeer belangrijke punten van mening verschilden, o.a. met betrekking tot het leven na de dood. Hun orthodoxie werd echter alleen beoordeeld aan hun wetsgetrouwheid en hun deelneming aan de tempeldienst te Jeruzalem. Dit geldt zelfs aanvankelijk voor de secte die zich later christenen ging noemen. De wederopleving van de «wettische» gezindheid in de christenheid betrof echter ook en wel zeer speciaal het geestelijke. De oorzaak hiervan zal wel voornamelijk te zoeken zijn in de invloed van het grieks-filosofische denken, met zijn hartstocht voor het abstracte, voor subtiele bewijsvoering en waterdichte conclusies. Allerlei geloofspunten, die in de joodse gemeenschap voor discussie open gebleven waren of zouden zijn, werden nu vastgesteld in elke twijfel buitensluitende formules. Wie deze formules verwierp of de vastlegging ervan onjuist achtte, was ipso facto in de ban; immers ,wat volgens de ijzeren wetten der logica bewezen was, was derhalve voor honderd procent waar, en wie de waarheid aanvocht koos voor de leugen. Deze neiging tot een onverdraagzaam absolutisme in zaken van geloof en zeden kon slechts sterker worden toen het centrum der theologische wetenschap zich verplaatste naar het zwaartepunt van 't voormalige romeinse rijk. Hier heerste het strikt juridische denken, hier wist men de formuleringen nóg concreter, nóg allesomvattender te maken, hier wilde men ook wat principieel onmeetbaar was meten, rubriceren en catalogiseren. Zo ontstond de moraaltheologie, die in grote trekken tot op de dag van vandaag de officiële zedenleer is van de Kerk van Rome. Midden in de middeleeuwen kreeg zij haar definitieve vorm in de werken van Thomas van Aquino. Men kan niet betwisten dat het de meest volmaakte en volledige moraalleer is die zich denken laat. Haar hechte en harmonische opbouw, haar volstrekt logische «inrichting» treffen ook de meest verklaarde tegenstander. Het enige — maar dan ook kardinale bezwaar — dat haar aankleefde was, dat zij het denken van de haar toegewijde belijders op tyrannieke wijze in banden sloeg; dat ze hen blind maakte voor de essentieel menselijke eigenschap om liever in vrijheid te willen lijden dan in onderworpenheid gelukkig te *moeten* zijn. Hier werd immers met de grootst mogelijke zekerheid gesteld dat wij van iedere zedelijke handeling langs theoretische weg (dus in studeerkamer of -cel) kunnen vaststellen of zij *goed* dan wel *kwaad* is niet alleen, doch ook in welke mate zij dit is. De zonde, het menselijk tekort, wordt hier onderworpen aan een kwantitatief onderzoek en vervolgens ingedeeld in gemakkelijk te onderkennen — zo wordt het althans de doorsnee-gelovige gesuggereerd — catégorieën: dood-, hoofd- en dagelijkse zonden. Het lijdt geen twijfel of degenen die deze leer formuleerden, dachten hiermede volledig te werken in de geest van Jisjoe van Nazareth, die al sinds eeuwen als Gods Zoon en Wilsuitvoerder aanbeden werd. Maar wat was er overgebleven van diens simpele «symbolen der moraal?» .Van zijn bezwering het nu toch eens te proberen met de Liefde ,het koninkrijk Gods, dat *in* ons is, niet *buiten* ons?
De ordebroeders van Sint-Thomas werden belast met het toezicht op en de uitvoering van de «Heilige Inquisitie». Men moet de Legende van de Groot-Inquisiteur bij Dostojewski gelezen hebben om de tragiek te beseffen van de cirkelgang, die de geschiedenis hier gemaakt heeft sinds de dagen van de wetsijveraars die de man van Nazareth ter dood meenden te moeten brengen. Christus — zo zegt de Groot-Inquisiteur tegen de teruggekeerde en gevangen genomen Jezus — Christus was een buitenstaander en dat zal hij altijd blijven. Hij plantte zijn banier veel te hoog voor de massa der gewone mensen. De Kerk heeft tot taak te waken over de belangen van de massa, niet over die van de enkeling die weigert zich aan te passen. Profeten zijn buitengewoon nuttig als ze dood zijn; zolang ze nog leven is het beter hen te verbranden of te kruisigen. Christus wordt opnieuw gekruisigd...
Dostojewski heeft het zich niet gemakkelijk gemaakt door zijn Inquisiteur af te schilderen als een gewetenloze bruut of een fanatieke drijver. Integendeel, juist zijn uiterste redelijkheid is het die ons doet huiveren. Want was het niet diezelfde redelijkheid — (voor elke objectieve lezer nog duidelijk te onderscheiden ondanks het uiteraard sterk gekleurde verslag van de evangelisten) — die het Sanhedrin tot de dood

van Jezus deed besluiten? En is het niet dezelfde onweerlegbare redelijkheid waarmee de ambtenaar van het «Ministerie van Liefde» in Orwell's 1984 de enkeling die weigerde zich aan te passen op de knieën zal dwingen?

De Kerk heeft zich vastgelegd op de moraal-leer en vooral ook op de methodiek en de denktrant van de grote scholastici uit de middeleeuwen. Later gerezen problemen worden volgens deze methodiek en denktrant benaderd, «uitputtend» behandeld en opgelost. Een rooms-katholiek hoeft officieel nooit te twijfelen in zaken van geloof en/of zeden, hij weet altijd waar hij aan toe is, kan dat althans te weten komen. Dat er desondanks in deze twintigste eeuw ook bij katholieken moeilijkheden te over zijn op deze terreinen is geen geheim. Zo schijnen er theologen te zijn die graag gezien hadden dat de Kerk wat langer gewacht had alvorens zich bindend uit te spreken inzake een typisch modern vraagstuk als dat der geboorte-beperking. Evenwel, het is geschied, de uitspraak ligt daar en er is niets meer aan te veranderen. Als op een gegeven ogenblik blijkt dat het leven ook onder katholieken zich weinig aan deze uitspraak stoort, dan rest alleen de *interpretatie* — deze van oudsher door moralisten ijverig beoefende kunst die eertijds ook wel casuïstiek genoemd werd. Dan moeten we elkaar (en andersdenkenden?) duidelijk zien te maken waarom p.o. door middel van kalender en thermometer *wel*, en de z.g. mechanische of chemische middelen *niet* natuurlijk genoemd mogen worden.

Gelukkig is er toch — althans in de «mistige gebieden benoorden de Alpen», zoals een functionaris van het Vaticaan zich in een onbewaakt ogenblik liet ontvallen — een grote verandering te constateren, en wel van onderop, in de zogenaamde pastorele benadering. Hier schijnt eindelijk het besef door te breken dat de volwassen christen een onvervreemdbaar recht heeft op «speelruimte» voor het eigen geweten, getuige o.a. de zich steeds sterker evoluerende opvattingen ten opzichte van bepaalde sexuele problemen (met inbegrip van de aberraties), vrijheid van politieke keuze, en zelfs tot voor kort volstrekt «out of bounds» verklaarde onderwerpen als dienstweigering en pacifisme. Een opmerking als van een Limburgse pastoor ten tijde van de z.g. politionele acties in Indonesië, dat een katholieke jongen uiteraard (*sic*) geen gewetensbezwaren tegen de dienst kon hebben omdat zijn pastoor die verantwoordelijkheid wel op zich nam — zo'n heerlijk staal van in alle gemoedelijkheid bedreven gewetens-dirigisme is nu toch al tamelijk onvoorstelbaar geworden. We hoeven er ons, deze verheugende ontwikkeling in aanmerking genomen, niet door te laten ontmoedigen dat de officiële positie van de Kerk te enenmale onveranderlijk vastligt. Het gaat veel eerder om de houding, de benadering en de denkwijze dan om de formuleringen. En hierbij ligt het zwaartepunt vanzelfsprekend niet in de studeerkamers van de pur-sang moralisten, maar bij de mensen van de daad — ouders, opvoeders, priesters — die met inzet van hun gehele persoon midden in het leven willen gaan staan; het leven, dat allang niet meer uitsluitend beheerst wordt door de Kerk, dat — of we het prettig vinden of niet — zijn angstwekkende ontdekkingsdrift uitviert van de grenzen van het heelal tot in de intiemste roerselen van de menselijke ziel. Zij, de moralisten van de praktijk, zullen de jonge mens erop moeten voorbereiden dat ook het katholiek gevormde geweten geen automatische piloot is waarmee hij blindelings noodlandingen kan maken. Zij zullen in hun eigen wereldbeeld en in dat van degenen die aan hen toevertrouwd zijn weer plaats moeten maken voor het absurde, voor de paradox van de liefde die in een uiterste situatie (gelijk in bovenstaand verhaal) ook bereid is haar handen vuil te maken voor de ander, die immers onze naaste is. Zij zullen de verleiding moeten weerstaan Jobs machteloze verbittering te sussen met de tot niets verplichtende argumenten van zijn «vrienden». Zij zullen moeten proberen de smartelijke offergang van Abraham werkelijk te be-«leven» (— existentieel, zonder al direct vooruit te lopen op de goede afloop —) om te ontdekken dat juist dáár ,in die meest absurde van alle situaties als een vader op het punt staat zijn handen te bevlekken met het bloed van zijn eigen kind, de ware gelovige geboren werd — niet de wikkende en wegende moralist, maar de mens die zich met heel zijn tragische tekort overgeeft aan Hem die zijn verstand niet bevatten kan, doch van Wie hij gelooft dat Hij «getrouw is, en niet laat varen het werk Zijner handen».
(Groninger Straatweg 18, Leeuwarden)

Levend contact met Rome

prof. dr. p. fransen, s.j.
Heverlee - Innsbruck

3. Open of gesloten theologie.

Gedurende de vorige Sessie betekende de week die viel tussen 13 en 20 *november een ware krisis. Nu alles voorbij is, valt het moeilijk zich rekenschap te geven van de haast ondragelijke spanning die te Rome heerste. De Concilievaders waren klaar met de eerste bespreking van de Liturgie. Zij ontvingen een nieuw schema ter bespreking, dat over de Bronnen van de Openbaring, de H. Schrift nl. en de Overlevering.*

Dit schema was voorbereid geweest door de Theologische Commissie onder voorzitterschap van kardinaal Ottaviani. Het was zeer duidelijk opgesteld tegen de in West-Europa verspreide theologie en bijbelwetenschappen. Men mag zelfs zeggen dat de bekende encycliek van Pius XII, «Divino afflante Spiritu», op 30 *september* 1943 *uitgevaardigd, en dat dikwijls de* **Magna Charta** *wordt genoemd van de moderne bijbelstudie, in deze conciliaire tekst praktisch ongedaan werd gemaakt. Dit schema betekende in elk geval de dood van de theologie, van de bijbelexegese en van het oecumenisme, zoals het sinds de laatste oorlog*

in verscheidene landen van West-Europa werd beoefend. De spanning werd nog verhoogd doordat niemand wist hoe Amerika, Azië en Afrika zouden stemmen. Iedereen herinnert zich hoe het afgelopen is. Op 20 november werd de volgende vraag ter stemming gebracht: «Zullen de discussies over het schema van de Geloofsbronnen worden afgebroken, ja dan neen?». Het «regolamento» van het Concilie voorziet dat voor elke stemming een meerderheid van twee-derden zal worden geëist. De vraag was dan ook zo geformuleerd dat de bestaande tekst het voordeel van het recht behield. Inderdaad kwamen de 1368 positieve stemmen tegen 822 negatieve met 19 ongeldige, juist 92 stemmen te kort om de juridisch vereiste meerderheid te bereiken. Op aanraden van de kardinalen Cicognani en Bea besloot de Paus zeer wijselijk deze meerderheid te erkennen, daar het toch niet rechtstreeks ging over een geloofszaak, maar slechts over een orde-motie. Op 23 november werd een gemengde Commissie opgesteld onder voorzitterschap van de kardinalen Ottaviani en Bea. Zij zou de tekst herwerken, zodat hij voor de meerderheid van het Concilie aanvaardbaar werd.

Deze Commissie is op het ogenblik ongeveer klaar met haar werk. Men mag zeggen dat de tekst, zoals hij nu voorligt, een overwinning betekent voor de progressieve richting. Niet alsof de andere positie wordt veroordeeld. Normaal moet een Concilie niet ingrijpen in het theologisch denken. De tekst erkent het bestaan van een dubbele richting, en legt enkel vast wat door beide moet aanvaard worden, zo zij zuiver willen blijven denken. Daarom betekent deze tekst een nog veel grotere overwinning van de Paus, die herhaaldelijk hierover zijn inzichten bekend heeft gemaakt. Wij hebben geen Concilie nodig om nieuwe dogma's vast te leggen. Wij moeten leren onderscheiden tussen het wezen van ons geloof en de verschillende formuleringen ervan die in de Kerk kunnen gevonden worden.

Dit is niet gebeurd zonder moeite. Het meest spectaculaire incident was de brief van 19 kardinalen aan de Paus — vijf hebben zich later terug getrokken — waarin gewezen werd op de grote gevaren die sommige «dwalingen die tegenwoordig verspreid worden» in zake Bijbelleer, aan de Kerk kunnen berokkenen. Vier moderne auteurs werden vermeld als voorbeeld, waarvan twee Vlamingen!

In dit artikel zouden wij vooral willen wijzen op de achtergronden van deze controverse. Onze bedoeling is het altijd geweest de leken vertrouwd te maken met wat op het Concilie gebeurt. Willen zij het Concilie meemaken als «volwassen gelovigen», dan moeten zij begrijpen waar het om gaat. Dit betekent geen gevaar voor hun geloof, maar wel een verdieping, een meer volwassen inzicht in het wezen van hun geloof.

Uit de vele motieven, die deze controverse hebben gedragen, halen wij er slechts twee, de belangrijkste, zowel op het Concilie zelf, als voor de leken persoonlijk. Wij spreken eerst over een principiële grond, een theoretische, de opvatting nl. van de theologie; in een tweede deel onderzoeken wij een praktische grond, de belangrijkste wellicht, de bezorgdheid om de gewone gelovigen die met deze vragen weinig vertrouwd zijn.

1. De opvatting van het theologisch denken.

Zo wij allen hetzelfde geloven, is het ons evenwel onmogelijk over ditzelfde op gelijke wijze te denken. Het voorwerp van ons geloof is Gods handelen met

ons. Dat is één. Ons denken over dit geloof wordt bepaald door onze opvoeding, onze cultuur, onze taal en situatie. Deze zijn veelzijdig.

Een gesloten theologie is een theologie die dit principe niet aanvaardt. Onder de invloed van het rationalisme van de XIXde eeuw werd in de Kerk een theologisch denken verspreid, dat in conservatieve kringen op dit ogenblik de voorkeur geniet. Het is abstract en systematisch, en daarom lijkt het helder en secuur. Het staat los van ons moderne denken, en daarom lijkt het eeuwig. Het wordt grotendeels bedreven in het Latijn, en daarom lijkt het bij uitstek kerkelijk, al is het enkel klerikaal. Wij beweren niet dat deze theologie vals is. Zij is enkel beperkt. Dit laatste ziet zijzelf niet in, want zij is overtuigd de enige theologie te zijn binnen de Kerk die deze naam verdient. Elke andere vorm van denken is ofwel minderwaardig, goed voor catechisatie en prediking, ofwel ketters.

De zaak is niet zo eenvoudig. Nemen wij een voorbeeld buiten de theologie. Men kan de mens bepalen als een hogere diersoort, bestaande uit beenderen, spieren en een zeer ingewikkeld zenuwstelsel. Dit is niet vals. Maar er is nog meer. Wie dit negeert, heeft zich opgesloten in zijn eigen denk- en werkmethode. Hij verdedigt een «gesloten theologie».

Men kan over God en zijn Werk denken in termen van een abstracte scholastiek. De moderne filosofie dwingt ons dezelfde goddelijke geheimen vanuit een andere denkmethode te benaderen. De geschiedenis van de theologie leert ons dat dit vroeger altijd het geval is geweest, dat er dus verschillende theologieën bestaan in de Kerk. De exegese bevestigt dat, zelfs in de H. Schrift, de voorstellingen van Paulus sterk verschillen van die van Johannes en van Petrus, al schrijven allen over dezelfde christelijke Boodschap. Bij Paulus valt er zelfs een duidelijke ontwikkeling in zijn eigen denken te bemerken. Dit te erkennen, en heel zijn theologisch denken hiernaar te richten is wat wij noemen een «open theologie». De religieuze waarde van dit denken berust voor alles op dit feit, dat het beter bewust blijft van de grote afstand die er steeds blijft bestaan tussen de rijkdom van Gods handelen en de armoede van wat wij hierover zeggen. Deze theologie is dynamischer, maar ook nederiger.

U zult meteen de hele tragiek begrijpen van deze gespannen week in november ll., zo ik u zeg dat het schema over de Bronnen van de Openbaring beslist partij gekozen had voor een gesloten theologie uit de vorige eeuw, die in Romeinse kringen, maar ook elders nog wordt gedoceerd. Dit te aanvaarden was een zelfmoord van de geest. Het was de dood van de theologie. Het was veel erger nog. Het herleidde onbewust het Christendom tot een systeem, tot een abstracte filosofie. In die zin was het zelfs vals, althans in zijn laatste consequenties. Zo de reactie zo hevig was, dan was dit niet uit nationale trots. Het ging om de vrijheid van de geest binnen het Christendom.

2. De angst om de gewone gelovigen.

Wij menen dat de meeste bisschoppen niet zozeer over deze theologische principes hebben nagedacht. Wat hen dreef, was een zeer praktische vraag: hoe zullen de gewone gelovigen reageren op deze moderne voorstellingen van het geloof. Het is een feit dat de Kerk altijd meer bezorgd is geweest om de gewone gelovigen dan om hare intellectuelen. Dit is op zichzelf nog geen kwaad. Ook de Heer was

meer begaan met de geringen. Maar deze bezorgdheid moet het volk dan ook ten goede komen. Dat precies wordt heden betwijfeld!

Het gewone volk geeft in geloofszaken de voorkeur aan enkele eenvoudige, duidelijke waarheden. Dit is zijn goed recht. Wij spreken over waarheden, die men dus moet begrijpen en beleven. Veel erger wordt het, wanneer de godsdienst van het volk herleid wordt tot enkele eenvoudige praktijken, tot een uiterlijk conformisme. Dat is de dood van het Christendom.

In vele landen is de Kerk in dit straatje zonder end geraakt. Uit vrees voor de talrijke gevaren die het geloof bedreigen, heeft men zichzelf opgesloten in een getto. Hij is een goed christen die doet wat hem door zijn pastoor wordt bevolen. Verder wordt hem niets gevraagd. Wanneer de angst de mensen in een dergelijk getto drijft, dan wordt deze afzondering nog gevaarlijker. De angst verbiedt het persoonlijk denken, het initiatief: de enige **veilige** *houding is te doen zoals alle anderen. Dit is geen Christendom.*

God zij dank is het tegenwoordig haast overal onmogelijk tot deze verdedigingsvorm zijn toevlucht te nemen, omdat de moderne verhoudingen het instandhouden van een dergelijk getto eenvoudig onmogelijk maken. Al was het reeds met de T.V., de wereld dringt in elk huishouden binnen. Waar geen persoonlijke overtuiging bestaat, moet elke vorm van traditiegeloof en conformisme na een of twee generaties bezwijken. Maar dit hebben nog niet alle bisschoppen gezien, vooral zij niet die het contact met de levende werkelijkheid hebben verloren. Hun spontane reactie is de alouds vertrouwde reactie van angst en vlucht: de deuren sluiten voor de stemmen van buiten. Men sluit geen deuren voor de waarheid en voor feiten.

Dit was nu de vraag op het Concilie. Moeten wij onze theologie artificieel gesloten houden tegenover elke invloed van buiten, of ze open houden voor de volle waarheid en voor alle feiten die onze tijd ontdekt heeft. De keuze is, God zij dank, uitgevallen voor de openheid en de volle zin van verantwoordelijkheid voor onze tijd. Dit zal het werk van de priesters niet lichter maken. In vele landen, ook nog in sommige streken van ons land, staan wij ongeveer voor dezelfde situatie als in Congo in augustus 1959. Tot op die datum had men de zwarten elke toegang tot een verantwoordelijke post in het beheer van het land afgesloten, en bij de onafhankelijkheid kregen zij alles ineens in handen.

Er is op het ogenblik geen dringender taak dan de voorbereiding van de leek, ook van het gewone volk op de veel grotere verantwoordelijkheid van morgen. Wij hebben de indruk dat dit nog gebeuren moet. Er zijn dorpen in ons land waar de pastoor verbiedt over het Concilie te spreken, zogezegd omdat de mensen het toch niet verstaan. Maar zij zullen het eenmaal moeten verstaan, willen zij het vruchten zien opbrengen!

Homosexualiteit

verantwoording

De redactie publiceert hier de verschillende bijdragen die op de discussie-avond in de Antwerpse Sint-Lucasgilde over het probleem van de homosexualiteit werden naar voren gebracht (13 *december* 1962). *Noch de auteurs, noch de redactie menen dat hiermede alles gezegd is. Daarvoor is het probleem zelf te complex. Wel mag dit bundelwerk aangezien worden als een eerste gedachtenwisseling en als een uitnodiging tot verdere uitdieping, ten bate van onze medemens en zonder een hatelijke en klassieke vooringenomenheid. Wij citeren hier enkele alineas uit het voorwoord van de hand van Dr. C.J.B.J. Trimbos in de «Pastorale cahiers» nr.* 3 *uitg. Heideland, Hasselt.*
«Wij moeten tot onze schande bekennen dat de huidige — gelukkig toenemende — belangstelling voor de homosexueel en zijn velerlei problemen pas op gang gekomen is, nadat sommige homosexuelen zelf, vanuit de noodtoestand waarin zij verkeerden, tot actie gekomen zijn. Zowel maatschappelijk als medisch, zowel pastoraal als wetenschappelijk, vormen zij collectief en individueel gezien een **verwaarloosde** *groep. En al is de positie en het bestaan van de homosexueel in ons land vaak heilig in vergelijking met die in veel andere landen, het zal nog wel lang duren voor deze mensen, die geen van allen hun homosexualiteit «gekozen» hebben, als echte medemensen in onze samenleving geaccepteerd zullen worden. Daarvoor zullen diverse misverstanden en vooroordelen opgeruimd moeten worden. Moge het werk van de auteurs ertoe bijdragen bij velen meer begrip te doen ontstaan voor een grote groep van onze medemensen, die helaas anders zijn dan wijzelf».*

HOMOSEXUALITEIT en POLITIE

Pierre Goessens

Commissaris van de gerechtelijke politie te Antwerpen.

De politie komt met de homosexuelen slechts in contact op het ogenblik dat zij een strafbaar feit hebben gepleegd of eventueel slachtoffer of getuige zijn in zaken van de meest diverse aard.

Als uranist of als saphiste, te zien in de brede betekenis van deze woorden, komen in een politiedocumentatie voor, alle personen die een gelijkslachtige daad hebben gesteld. Het kunnen dus zijn: somatische en psychische bisexuelen, puberteits- en noodhomosexuelen, pseudohomosexuelen en werkelijk geïnverteerden.

De politiediensten hebben er alle belang bij deze mensen te kennen, vermits de opsporingstaak ook dikwijls dient te worden uitgevoerd tussen deze voor de normale heterosexueel, ongewoon doende mensen. De homosexualiteit is rechtstreeks oorzaak van sommige zedenmisdrijven, Als onrechtstreekse oorzaak van misdadigheid speelt zij ook een rol, want in deze speciale wereld komen oplichtingen, diefstallen, kansspeluitbating, dodingen enz... voor.

Wat betreft de **uitbreiding van het homosexueel verkeer,** ben ik van mening dat geen enkele instantie bij machte is betrouwbare statistieken te maken. De politie blijft echter nog vrij gunstig geplaatst om gewone peilingen te doen. Bij het overlopen van onderzochte feiten en toestanden, blijkt wel dat de homosexualiteit op minder verdekte wijze een rol is gaan spelen in het maatschappelijk leven en op weg is burgerrecht te verwerven.

De opsporing van strafbare feiten in het homosexuele is erg afhankelijk van het initiatief, de ijver en de materiële mogelijkheden van de politie. Ik denk dan bv. aan de opsporing van «openbare zedenschennis» in de waterplaatsen waar, zoals algemeen geweten, veel aan wederkerige masturbatie wordt gedaan.

Bij **de opsporing van personen**, verdacht van een bekend strafbaar feit, kan het gebeuren dat gedurende een bepaalde periode jacht op homosexuelen wordt gemaakt, dit dan binnen de wettelijke mogelijkheden.

Wie met de Antwerpse toestanden een weinig vertrouwd is, moet er zich rekenschap hebben van gegeven dat, toen vorig jaar in Hoboken het verminkte lijk van een jongen was gevonden en het onderzoek uitwees dat de dader van deze doodslag een homosexueel moest zijn, het kwantum geïdentificeerde uranisten op ongewone wijze de hoogte in ging.

Wat **betreft de vrouwelijke homosexualiteit**, kan enkel aangestipt worden dat er veel minder over geweten is, maar dat ze daarom niet minder voorkomt. Feiten tussen vrouwen vallen veel minder op en komen minder in botsing met de juridische sexualiteitsbeperkingen. Over het algemeen zijn de mannen veel meer, ten welke titel dan ook, bij strafbare daden betrokken.

Met het oog op de indeling van de **politionele problemen in het homosexuele**, houd ik geen rekening met de juridische delictbenamingen. Zij hebben enkel belang voor elk bundel afzonderlijk en dan hoofdzakelijk als het onderzoek gaat afgesloten worden.

Ik onderscheid dus twee grote groepen:

A. DE HOMO-DADEN, GEPLEEGD ONDER SEXUEEL IMPULS.

B. DE FEITEN OF TOESTANDEN WAARIN DE HOMOSEXUALITEIT MIDDEL, SOMS EXPLOITATIEMIDDEL, IS.

Onder homo- of pseudohomosexueel impuls worden **betrekkelijk weinig werkelijke aanrandingen**, zegge soort overvallen gepleegd, waarbij geweld, bedreiging of verrassing te pas komen.

De daders kiezen voornamelijk jonge slachtoffers waar zij tegenop kunnen. De feiten lopen van de sadistische doodslag tot de eenvoudige aanrakingen. Ik herinner mij het geval van een veertienjarige jongen, die in een der parken van het Antwerpse door een peaderast in de bosjes werd gedreven onder bedreiging van een mes. De jongen werd ontkleed en kon niets anders dan zich de sexuele brutaliteiten van de oudere laten welgevallen. Zekerheid nopens geweld en bedreigingen kregen wij slechts toen de dader, die voor het slachtoffer een totaal onbekende was, door de gerechtelijke politie werd vereenzelvigd en opgeleid, waarna hij tot volledige bekentenissen overging.

Aanrakingen van sexuele aard, zonder voorafgaande wervingsmanœuvers, kwamen voor: onder het stortbad van zwemgelegenheden, in de bioscopen, bij drukte op de tram, maar zelden in urinoirs.

Homosexuele handelingen in waterplaatsen en parken, zijn de feiten die het meest ontdekt worden. De uranist zoekt er een partner met het oog op wederkerige masturbatie. Hij vergist zich zelden nopens de bereidwilligheid van de uitverkorene. Alhoewel de politie de meest geschikte uitkijkposten kiest, is het vaststellen van strafbare daden niet altijd mogelijk. Sommige verdachten worden op heterdaad betrapt, anderen worden eenvoudig vereenzelvigd wanneer hun herhaald gaan-en-komen duidelijk hun wervingsinzichten verraadt.

De niet ingewijde zou wellicht verstomd staan, zo hij moest weten hoe heterogeen het gezelschap is dat uit sexuele belangstelling deze plaatsen, met soms internationale faam, bezoekt. Er komen lui van allerlei stand en ontwikkeling. **Ter belichting van de daden. waarbij de plaats minder indicatief is, wat betreft opsporingswerk**, heb ik een losse greep uit mijn documentatie gedaan.

Ik citeer in het kort:

1. Twee mannen worden in een wagen langs een eenzame weg aangetroffen. De ene is bezig de mannelijkheid van de andere bucaal te bewerken.
2. Een naamloze aangifte verwekt een onderzoek aan boord van een Belgisch schip. Sommige officieren bleken onder de bemanning een liefje te hebben.
3. Een oudere man en jonge snaken trekken zich meermaals op het appartement van eerstbedoelde terug. Na wat fonoplaatjes te hebben beluisterd, bewerken zij mekaars genitaliën.
4. Een jongen wordt door een oudere vriend op autoritjes uitgenodigd. Op afgelegen plaatsen gaan zij tot wederkerige masturbatie over.
5. Een vijf- en dertigjarige scoutsleider vergrijpt zich aan enkele jongens. De feiten gebeurden op kamp en bij de leider thuis.
6. Een turnleraar erg geïnteresseerd in body-building, handelde in dezelfde zin.
7. Tijdens een huiszoeking vonden wij liefdebrieven tussen homosexuelen. De schrijver vertelde gedroomd te hebben dat hij zwanger was van zijn vriend. Gezien het om een leraar ging, werd een onderzoek ingesteld nopens de omgang met de leerlingen.
8. Een algemeen gekend homosexueel, uitbater van een nachtgelegenheid, lokte minderjarigen naar zijn appartement. Er waren jongens van minder dan zestien jaar bij. Zij kregen sigaretten en andere kleinigheden. Wederkerige masturbatie en coïtus per anum hadden plaats. Sommige jongens hadden geweigerd dit laatste te ondergaan.
9. Misdrijven vermoedend, organiseerden wij een speurtocht op een bal voor homosexuelen. Wij hadden het lastig de valse dames van de echte te onderscheiden. Een zover doorgedreven transvestisme, door Ellis eonisme genoemd, komt zelden voor.
10. Tijdens een onderzoek in verdovingsmiddelentrafiek, konden wij uitmaken dat een serveuse, entraineuse van het mannelijk geslacht, enkele keren met Progynon-dépot was bevoorraad geworden door de verdachte. Het moest dienen om de ontwikkeling van de borsten bij deze Antwerpse «Cochinelle» te bevorderen.

Wat betreft de **lesbistische feiten**, heb ik er reeds op gewezen dat zij minder bekend worden.

1. Uit een informatie bleek dat vier vrouwen, die in een instelling werden verpleegd, zich sexueel met mekaar inlieten. De enige ongehuwde zou onder

invloed van de drank geweest zijn toen zij zich de eerste maal tot de handelingen leende. Een ring was ten geschenke gegeven als blijk van trouwe liefde.

2. Via annonces in Franse tijdschriften, kwamen dames van verschillende landen met mekaar in contact. Het feit dat een foto werd verlangd, kwam eigenaardig voor en het onderzoek leidde tot wat «une chaine de lesbiennes» genoemd werd.

   Bij huiszoeking vonden wij enkele van deze vriendinnen op een soort koffiekransje. Beslag werd gelegd op liefdebrieven, waarbij meestal een naaktfoto gevoegd was. In een album verzameld, vonden wij pornografische fotos, waarop de verdachte voorkwam tijdens sexuele scènes met vriendinnen. Wederkerige masturbatie, cunnilinctus en strelingen van erogene zones waren weergegeven.

In het saphistische genre kennen wij verder nog:

3. vrouwen die eenvoudig gezin vormen,
4. monitrices, die volgens bepaalde aanduidingen, zoals algemeen gezegd wordt «voor mekaar zijn»,
5. ook de vrouwelijke souteneur, die de heterosexuele prostitutie van haar liefdesvriendin exploiteerde en er ook voor veroordeeld werd.

Zo benaderen wij meteen de

HOMOSEXUALITEIT ALS MIDDEL.

Om de houding van de politie te begrijpen moet rekening worden gehouden met volgende punten:

1. De wet maakt geen onderscheid tussen de strafbaarheid van hetero- en homosexuele daden.
2. Juridisch zijn hetero- en homosexuele prostitutie niet strafbaar en niet gereglementeerd. Lichte straffen zijn voorzien voor het aanzetten tot ontucht op een openbare plaats. Zware straffen kunnen toegepast worden voor de exploitatie van prostitutie of ontucht van derden.
3. De homosexuele prostitutie bestaat wel. In ons land zijn het echter hoofdzakelijk mannen die zich homosexueel prijsgeven, tegen betaling of vergoeding, bij herhaling en zonder veel keuze. Deze prostitutie wordt niet zo methodisch door derden geexploiteerd als de heterosexuele. De homosexuele prostitué moet dus veel minder gevolgd worden als voorwerp van het bedoelde misdrijf.
4. De uitbating van de homosexuele prostitutie en de uitbating van de homosexualiteit zelf, zijn niet van mekaar te onderscheiden. De exploitatie is actief voor de uitbating van de eigen persoon en dan niet strafbaar. Zij is passief voor de uitbating van derden.

Uranistische profiteurs kennen wij zoals **saphistische profiteuses**, meestal in gezinsverband, waarbij dan een der betrokkenen zich door de andere partij laat onderhouden.

Lustknapen bestaan in het Antwerpse wel. Het zijn meer «entretenus» die aan

de courtisane van de lagere soort doen denken. Zij brengen hun lui leventje door met herberg- en bioscoopbezoeken, met zich maaltijden te laten betalen, met hun vrienden op reis te vergezellen, met de zorg voor het eigen lichaam en toilet. Ze laten zich, bondig gezegd, door verschillenden onderhouden.

Tot «trippelaar», zoals wij dergelijke mannen in Amsterdam en Rotterdam «de boulevard» zagen doen, hebben zich de Belgische pin-up boys nog niet verlaagd. Werfgelegenheid zoeken zij niet hoofdzakelijk op de straat, maar veel meer in de geschikte **drankgelegenheden met homosexueel cachet.**

De Antwerpenaar kent dergelijke bedrijven in het schipperskwartier, langs de kaaien en in de buurt van het centraal station. Hun aantal schommelde tijdens de laatste jaren tussen 12 en 18. Voor 3/4 zijn de werkelijke uitbaters, daarom niet de officiële, zelf homosexueel.

In sommige nachtgelegenheden gaan de vrienden opvallend verliefd met mekaar om en wordt er ook gedanst. Alles staat in dienst van de commerciële exploitatie der «eigenaardigheid». De nieuwsgierige cliënt moet aan zijn bekenden kunnen vertellen dat in «bar X» of «palace Z» iets te zien valt.

Wij kennen homosexuele taverne-uitbaters, die zeelieden van boord afhalen om ze naar hun lokaal te brengen, waar er zal gefuifd worden en verteer gemaakt, want dit laatste is het voornaamste.

Slechts éénmaal werden wij ervan ingelicht dat een uitbating langs haar kellners om, vergoedingen zou uitkeren aan jonge meisjes die jongens zouden meebrengen. De bedoeling was de jongens in handen te spelen van oudere uranisten. Onmogelijk leek het geval mij niet, maar enig juridisch bewijs kon ik niet in handen krijgen.

Zo drankgelegenheden de ideale plaats voor contactname en werving tussen homosexuelen zijn, dan zijn **de hotels en pashuizen** voor sommigen het einddoel van elk avontuur.

In enkele van deze instellingen wordt regelmatig aan gekoppelde mannen nachtverblijf verleend. Een drietal huizen zijn er speciaal voor gekend. Het feit dat twee mannen samen de nacht doorbrengen, krijgt echter maar documentaire waarde als er andere factoren bekend worden om de homosexualiteit te belichten.

Aspirant lustknaap zouden wij de jongens kunnen noemen die tussen hun 12 en 16 jaar, in de wervingsnood van de oudere homosexuelen, de mogelijkheid zien om wat extra bij te verdienen. Twintig fr. is gauw verdiend, een pakje sigaretten, enkele ritjes op de auto-scooter, het is alles zo verleidend, vooral als de jongen naar goeddunken langs de foor mag slenteren. Als de eerste stap gezet is, waarom dan de volgende zondag niet zelf op zoek gaan naar die vrijgevige Frans of Jef.

Deze jongens lopen het grootste gevaar, ofwel om in het homosexuele wereldje te worden opgenomen, ofwel om, wanneer zij het strafrechterlijk gevaar voor hun verleider beseffen, de rol van afperser te gaan spelen en uiteindelijk arbeidsschuwe beroepsmisdadigers te worden.

Ik wil dit bondig overzicht besluiten met er op te wijzen dat ik er met opzet een locale kleur aan gaf, mij beperkend tot het oppervlakkig belichten van een stuk levenswerkelijkheid, zoals de politie er mede geconfronteerd wordt.

het probleem van de homosexualiteit in de zin van de lichamelijke etiologie

Dr. P. J. Carpentier, gynecoloog,
antwerpen.

De homosexualiteit stelt tal van problemen, moreel, sociaal en biologisch. Voor de geneesheer die er zich over wil bezinnen, of de hieromtrent bestaande literatuur raadpleegt, is het vooral de vraag naar de eigenlijke etiologie die zonder bevredigend antwoord blijft. De diepere grond, oorzaak of aanleiding van deze, voor een normaal mens zo bevreemdende geslachtskeuze, schijnt ondanks alle inspanning en studie duister te moeten blijven. Zolang de causale factoren ons ontgaan lijkt het vinden van een behandeling en haar kans op slagen zelfs nog verder verwijderd. Alle instanties, van welk standpunt uit ze zich ook met de zaak bezighielden, hebben dan ook telkens weer de nadruk gelegd op de noodzakelijkheid van een diepergaande research omtrent dit probleem. Men heeft steeds de indruk dat het ons nog te zeer aan basisgegevens ontbreekt, dat veel elementen en factoren, zo niet geheel, toch in hun respectief belang herwaardeerd dienen te worden. Als geneesheer kan men zich de vraag stellen of bepaalde louter lichamelijke factoren, bv. genetische, constitutionele of endocriene invloeden een etiologische rol kunnen spelen. Tegen deze vraagstelling kan niet a priori worden aangevoerd dat de homosexualiteit louter en alléén een psychologisch probleem zou zijn, nl. een kwestie van **keuze** *en wel deze van een geslachtspartner. Inderdaad een mens wordt vaak bij een of andere keuze juist door* **lichamelijke factoren** *of door op het* **lichamelijke inwerkende omgevingsfactoren** *mede beïnvloed. Als voorbeelden kunnen gelden linkshandigheid, horror carnis, parorexie van de zwangere enz... Het heeft dus wel degelijk zin zich af te vragen of er ook een biologische lichamelijke predispositie bestaat voor deze (ons op velerlei wijze in verlegenheid brengende) gedragsafwijking. Het brede publiek schijnt vaak impliciet de homosexualiteit te beschouwen als het gevolg van een fysische afwijking, maar dan één zwaar beladen met morele schuld, aldus aanleiding gevend niet tot medelijden*

maar tot weerzin en uitsluiting. Men benadert de homosexueel zoals de leprozen in de tijd van Christus, de pestlijders in de middeleeuwen, de syphilitiekers en de ethyliekers in een vorige generatie. (Alles goed en wel, ze zijn te beklagen, maar terzelfdertijd ook schuldig). Merkwaardig is dat vele geneesheren een dergelijke primitieve geesteshouding in meerdere of mindere mate schijnen te delen. Hiervoor kunnen verzachtende omstandigheden worden ingeroepen: hoeveel medische studenten krijgen aan de universiteit over dit probleem iets degelijks te horen? Toch heeft het in de loop der tijden vanwege de geleerde heren ook op louter biologisch gebied niet aan theorieën, verklaringen en bevindingen ontbroken. Het is onmogelijk de overvloed aan materiaal hier ook maar in het kort samen te vatten. We zullen moeten volstaan met het min of meer chronologisch vermelden van enkele belangrijke theorieën. Het opzoeken van de begane denkfouten is daarbij vaak leerzamer dan het aanvaarden van de voorgestelde verklaringen.

Vlak vóór de eerste wereldoorlog had men ontdekt dat bij een bepaalde vlindersoort, de Lymantria Dispar, vaak sexueel abnormaal individuen voorkomen. Een bekend zoöloog Goldschmidt begon hierop met deze vlinders te experimenteren en vond dat men het aantal van deze sexueel abnormalen in verschillende verhoudingen kon doen toenemen door het kruisen van geografisch verschillende variëteiten van deze vlindersoort, bv. door kruisen van een Japanse met een Europese variëteit, enz... Dit werk hield hij twintig jaar vol en gaandeweg ontwikkelde hij uit de verkregen resultaten een theorie volgens dewelke dieren en mensen in aanleg ten dele bisexueel zijn en in hun geslachtelijke ontwikkeling sterker of minder vrouwelijk of mannelijk blijken. Hij is dan ook de vader van de term «intersexualiteit», die hij in 1915 lanceerde. Het lag voor de hand deze theorie gretig aan te grijpen ter verklaring van de menselijke homosexualiteit. Men beging daarbij de dubbele fout nl. een sprong te maken van de ongewervelde Lymantria Dispar naar de hoogste gewervelde, de Homo Sapiens, en erger nog van de lichamelijk-anatomische naar de psychosexuele geslachtelijke afwijking. Vooral dit laatste is een klassieke vergissing. Ook nu nog bestaat bij een groot deel van het publiek en zelfs bij vele dokters een verwarring tussen morfologische afwijkingen van de geslachtskenmerken en afwijkingen van het geslachtelijk gedrag. Zo kan men zich een passief homosexuele man niet voorstellen als een typisch mannelijk, degelijk behaard en kloek gespierd individu, ook al blijkt dit in werkelijkheid toch vaak het geval. Omgekeerd denken velen, die al van van hermafrodieten of pseudohermafrodieten hebben gehoord, dat deze lieden zich automatisch geslachtelijk pervers gedragen. Intersexualiteit en homosexualiteit zijn niet a priori met elkaar verbonden.

Ten hoogste zal men af en toe een ongelukkig individu aantreffen dat door een begrijpelijke (of soms ook onbegrijpelijke vergissing van de verloskundige of de ouders in een verkeerd geslacht werd opgevoed en daardoor geslachtelijke neigingen vertoont, die in tegenspraak zijn met zijn eigenlijke (geheel of gedeeltelijk verborgen) anatomie, maar **niet** in tegenspraak met zijn **opvoeding**.

Inderdaad is de opvoeding in het determinisme van de geslachtskeuze een bijzonder belangrijk element gebleken. Money, Hampson en Hampson, onderzoekers aan de Johns Hopkins University in Baltimore, hebben de psychosexuele gerichtheid nagegaan bij een aantal geslachtelijk misvormden met hermafroditisme, adrenogenitaal syndroom, syndroom van Turner, enz... Op zeldzame (en ten dele begrijpelijke) uitzonderingen na bleken de onderzochte patiënten een «gender role» te bezitten in overeenstemming met het geslacht waarin ze van jongs af aan waren opgevoed. Door «gender role» verstaan deze auteurs de wijze waarop een kind zich in de wereld ziet, nl. als een man of als een vrouw, als een toekomstig vader of moeder. Terloops kan worden aangestipt dat men een ontevredenheid met het eigen geslacht of het bezitten van een «gender role» die in tegenstelling is met de opvoeding, vindt bij **transvestieten.** In feite is dit heel iets anders dan het verlangen van geslachtelijke omgang met lieden die dezelfde anatomie bezitten. Al komen transvestitisme en homosexualiteit vaak

bij dezelfde persoon voor — het eerste als gevolg van het tweede of omgekeerd — in feite is hun psycho-dynamische uitgangspunt geheel verschillend. Deze twee toestanden worden vaak verward, ook door hen die beroepshalve terzake deskundig zouden moeten zijn.

In 1940 probeerde T. Lang langs statistische weg de vraag naar de genetische constellatie van de mannelijke homosexueel te achterhalen. Nog doordrongen van de theorie van Goldschmidt, ging hij uit van de veronderstelling, dat een aantal van deze mannen in feite (anatomisch onherkenbare) genetische vrouwen zouden zijn en wijdde een studie aan de «sex ratio» in de families van deze homosexuelen. De sex ratio is de verhouding van de mannelijke individuen in een bevolking t.o.v. de vrouwelijke en wordt uitgedrukt door het cijfer van het aantal mannen per honderd vrouwen. In onze streken ligt de sex ratio bij de geboorte gemiddeld rond de 106. Zoals Lang had verwacht vond hij — zogenaamd door het aandikken van het aantal der mannen met pseudomannen, ten koste van het aantal vrouwen — een zeer hoge sex ratio nl. 125. Zijn onderzoek liep over ruim 4.000 personen en hij kon aantonen dat deze verhouding op significante wijze verschilde van die der bevolking in haar geheel genomen. Een andere onderzoeker Jensch vond in dergelijke families eveneens een hoge sex ratio nl. 115.

De interpretatie van deze bevindingen in den zin van Lang is echter **zeer** aanvechtbaar. Zoals van Emde Boas terecht liet opmerken, onderzocht Lang uitsluitend families van mannelijke homosexuelen en verwaarloosde bijgevolg de «dochterfamilies». Hij ging dus uit van een «biased sample», wat geen statistische conclusies toelaat. Sinds die tijd is men ook gaan inzien, dat de sex ratio in sterke mate afhangt van het «sample» waarvan men vertrekt. De sex ratio is aanzienlijk hoger bij sociaal hogere klassen, bij intellectuelen, bij de beschaafde volkeren, bij het blanke ras, bij de bevolking van de steden enz... Ze schijnt in feite een uitdrukking van de grotere sterfelijkheid van het mannelijk individu zowel prae- als postnataal. Waar bij de geboorte het cijfer in het voordeel der mannen ligt, wordt het evenwicht door selectieve mortaliteit reeds hersteld in de leeftijdsklasse van 5 tot 10 jaar, om dan met hogere leeftijd steeds sterker in het voordeel der vrouwen te evolueren: er zijn veel meer weduwen dan weduwnaars... Ook vóór de geboorte reeds is in de foetale mortaliteit eenzelfde regressie merkbaar, zodat bepaalde auteurs aannemen dat de sex ratio bij de conceptie zelf zeer hoog moet zijn, zowat in de orde van 160.

Een merkwaardige statistische studie naar de genetische predispositie tot homosexualiteit werd in 1952 door Kallman gepubliceerd. Hij onderzocht twee groepen van een dertigtal tweelingen, de ene ééneiig, de andere tweeëiig. Van al deze tweelingen was het bekend dat er één homosexueel was. Het onderzoek van Kallman was erop gericht te weten of de andere tweeling eveneens homosexueel was, of niet. Vermits beide tweelingsbroers in alle bestudeerde gevallen (zoals meestal te verwachten is) in hetzelfde milieu waren grootgebracht, kon de uitslag iets zeggen omtrent het belang van de erfelijke constitutie. Men moet hierbij bedenken dat tweeëige tweelingen in feite niets anders zijn dan gelijktijdig geboren zusters of broers, en hoewel afkomstig van hetzelfde ouderpaar, in hun genetische constellatie aanmerkelijk kunnen verschillen (Juist door een verschillende combinatie van de erfelijke hoedanigheden van de ouders. Deze verschillende combinatiemogelijkheden vormen, terloops gezegd, het biologisch belangrijkste voordeel der geslachtelijke voortplanting, in zoverre dat de kans op het ontstaan van aan de milieuomstandigheden beter aangepaste individuen grotelijks wordt bevorderd). Eeneiige tweelingen komen echter voort uit éénzelfde bevruchte eicel en bezitten derhalve, zoals ook voor iedereen anatomische merkbaar is, een volkomen gelijk genetisch patroon, anders gezegd een gelijk stel lichamelijke erfelijke eigenschappen. Wanneer genetische factoren **mede** bepalend zijn bij het ontstaan der homosexualiteit, moet men verwachten bij de tweede tweeling van de eeneiige groep veel vaker homosexualiteit te vinden dan bij deze van de tweeëiige groep. Het resultaat van het onderzoek van Kallman was bijna te mooi om waar te zijn. Waar hij in de tweeëiige groep slechts in een paar gevallen homosexualiteit van de beide tweelingen aantrof — dit in een verhouding die de homosexualiteitsfrequentie voor de ganse bevolking niet overschrijdt — bleken in de eeneiige groep in alle gevallen **beide** tweelingen homosexueel te zijn.

Men kan tegen dit onderzoek weinig opmerkingen inbrengen, behalve dat men het gaarne bevestigd zou zien. Het bewijst dat genetische factoren van belang zijn maar **niet**

dat het milieu **zonder** belang is. En dat genetisch gelijke individuen in een gelijk milieu tot dezelfde ontwikkeling komen was in feite te voorzien. Om te weten welk element als primair determinerend moet worden aanzien, milieu of erfelijkheid, zouden we behalve de voorgaande gegevens moeten beschikken over eeneiige tweelingen in verschillende milieus opgegroeid en waarvan er één gekend is als homosexueel. Deze proefopstelling is zo goed als onvindbaar en het uiteindelijke antwoord moeten we ook hier schuldig blijven. Dat het genetisch erfelijke in de totstandkoming van de homosexualiteit de **enige** factor is, lijkt wel zéér onwaarschijnlijk, want dan ware zij als «selflimiting process» reeds lang in de geschiedenis der mensheid ondergegaan. Dit laatste is duidelijk **niet** het geval.

Sinds het onderzoek van Lang en Kallman die een statistische omweg moesten maken, beschikken we echter over methodes om meer rechtstreeks het genetisch geslacht te benaderen. Een daarvan is de sex chromatine. Ze werd ontdekt door de Canadees Barr, die vond dat in verschillende diersoorten en ook bij de Homo Sapiens in de celkernen van vrouwelijke dieren een stipje kan worden aangetoond, dat men niet terugevindt bij mannelijke individuen. Zoals intussen is uitgemaakt, hangt de sex chromatine nauw samen met de geslachtschromosomenformule. Toen men tot ieders verbazing vrouwen vond, die geen geslachtschromatine bleken te bezitten (nl. patiënten met het syndroom van Turner-Albright) en mannen die er wel een hadden (syndroom van Kline felter) dacht men te hebben aangetoond, dat bij bepaalde individuen de geslachtelijke morfologie «tegengesteld» kon zijn aan het genetische geslacht. Het lag dan ook voor de hand het kerntype d.i. de aan- of afwezigheid van sex chromatine bij homosexuelen te onderzoeken. Dit werd ondernomen door Levy, van Schaik en Tolsma in 1956 te Rotterdam bij 740 mannelijke en 4 vrouwelijke homosexuelen. Hierbij bleek het kerntype telkens in overeenstemming met de lichamelijke geslachtskenmerken en met het psychosexuele gedrag. Hun besluit was dan de homosexualiteit bij de mens niet als een vorm van intersexualiteit in de zin van Goldschmidt mag worden aanzien. Intussen is echter gebleken dat ook het phenomeen van de sex chromatine niet de rechtstreekse uitdrukking is van het «genetisch geslacht», al hangt het daar nauw mee samen. Dit is pas duidelijk geworden sinds men er bij de mens in geslaagd is, aantal, formule en vorm van de chromosomen te bestuderen. Hierbij werd een ruim dertig jaar oude biologische dwaling rechtgezet: de mens heeft niet 48 maar wel 46 chromosomen, drie en twintig paar, waarvan twee en twintig paar zogenaamde autosomen en één paar geslachtschromosomen, resp. XX bij de normale vrouw (sex chromatine positief) en XY bij de normale man (sex chromatine negatief). Dat patiënten met het syndroom van Turner (sex chromatine negatief) geen «genetische mannen» waren, bleek alras uit het feit dat hun geslachtschromosomenformule niet XY maar **XO** was en hun totaal chromosomen slechts 45.
Bij het syndroom ven Klinefelter (sex chromatine positief) was de formule XXY en totale aantal derhalve 47. Allerwegen stapelen zich zoniet bewijzen dan toch aanwijzingen op, dat de sex chromatine in feite niets anders is dan een «aan de kant liggend», in het metabolisme van kern en cel ongebruikt X chromosoom.
Chromosomenanalyses bij homosexuelen zouden volledigheidshalve moeten worden uitgevoerd en gezien de grote vlucht die de cytogenetica op dit ogenblik neemt zullen publicaties hierover zeker niet lang uitblijven. Het is echter zeer de vraag of deze studies belangrijke gegevens zullen verstrekken. Inderdaad heeft Pritchard in een voorlopige studie van zes mannelijke, sterk uitgesproken homosexuelen telkens een normale mannelijke chromosomenformule gevonden.

In 1962 publiceerde Eliot Slater zijn bevindingen bij een studie van 401 mannelijke homosexuelen. Hierbij viel het op dat de leeftijd van hun moeder op het ogenblik van hun geboorte significant hoger lag dan voor de controlepatiënten, en dat ook hun geboorterangnummer — hun plaatsnummer in de rij der kinderen — significant groter was. Klaarblijkelijk zijn beide bevindingen noodzakelijkerwijze met elkaar verbonden en impliceert dit ook dat homosexuelen vaker uit grotere gezinnen komen. De gegevens van Eliot Slater zijn op zorgvuldige wijze statistisch bewerkt en laten althans over het door hem onderzochte materiaal geen twijfel toe.

Bij de interpretatie van het verschijnsel heeft men gedacht aan het feit dat ook mongolen gemiddeld oudere moeders hebben, maar het is onwaarschijnlijk (zie Pritchard) dat hier zoals bij de mongolen een chromosomaalgenetische afwijking te verwachten

zou zijn. Vermoedelijk is de uitleg psychologisch. Telkens en telkens weer vindt men bij het jonge kind dat later homosexueel wordt een overdreven affectie vanwege de moeder, bij gelijktijdig ontbreken van affectie vanwege de vader. Volgens de psychologen zou een verkeerd identificatieproces hiervan het gevolg zijn: in plaats van zich zoals normaal met de vader te identificeren, identificeert het kind zich met de moeder en de gehele psychosexuele ontwikkeling gaat de verkeerde weg op. De bevindingen van Eliot Slater kunnen met deze zienswijze stroken. Bij toenemend kinderaantal zien we in bepaalde gezinnen de affectiviteit van de moeder en die van de vader vaak in tegengestelde zin evolueren: de vader gaat zich minder, de moeder méér, en soms zeer sterk, aan de jongere kinderen hechten. Hierbij moeten we toegeven dat bij het zoeken naar een lichamelijke etiologie de gegevens eens te meer ontsnappen in de richting van het psychologische, zodat het er niet naar uitziet of de bioloog in de studie van het etiologische probleem het laatste woord zal krijgen.

Het is onmogelijk om het even welk belangrijk probleem in de sexuologie aan te snijden zonder rekening te houden met het werk van Alfred Kinsey. Samen met zijn medewerkers heeft hij op een onvergelijkelijke wijze getracht de eigenlijke feiten na te gaan en statistisch vast te leggen. Hij deed dit zonder vooropstellen van enige verklaring of theorie maar probeerde wel, hierbij door de feiten zelf geleid, steeds zo exact mogelijk datgene te definiëren waarvan hij de frequentie zou bepalen. Zoals Freud reeds in zijn princiep van de «Ergänzungsreihe» heeft vastgelegd, bestaat er ook voor Kinsey een vloeiende overgang van complete hetero- naar volledige homosexualiteit. Hij heeft derhalve een indeling voorgesteld die, hoewel a priori en louter theoretisch afgeleid, in de werkelijkheid merkwaardig goed met de bevindingen overeenstemt. Tussen de twee uitersten van volledige hetero- resp. homosexualiteit in, kan men zich (wel min of meer theoretisch) een klasse voorstellen van lieden die zich half weg bevinden, wier inborst en gedragingen in gelijke mate homo- en heterosexueel getint zijn. Tussen deze middenklasse en de voornoemde uitersten kan men zich dan weer twee tussengraden indenken; wat ons brengt tot zeven indelingen of zes verschillende, toenemende graden van homosexualiteit. Elk van deze graden kan worden gedefinieerd aan de hand van de werkelijke bevindingen, zodat men daarbij over een zeer bruikbare schaal beschikt die in de praktijk bv. ook **gerechtelijk**, toelaat niet alle gevallen over dezelfde kam te scheren, al wordt dit vaak toch wel gedaan.

De bevindingen van Kinsey kunnen niet anders dan schokkend worden genoemd. Uit zijn werk, dat een overzichtsstudie is van een niet- of zo weinig mogelijk geselecteerde «normale» bevolkingsgroep, komt de **hoge frequentie der homosexualiteit** als de meest kwellende kwestie van het ganse probleem naar voor: 50 % der mannen die op 35 jaar nog niet gehuwd zijn hebben in hun leven sinds de puberteit minstens één maal homosexualiteit gepleegd en dit gaande tot orgasme, — 8 % van de mannen zijn tussen de leeftijd van 16 en 55 jaar gedurende drie jaar uitsluitend homosexueel gericht en actief, — 4% zijn het na de puberteit voor de rest van hun leven, enz... Dit laatste cijfer dat aanvankelijk voor velen ongelooflijk voorkwam, is naderhand door goed gevoerde overzichtsstudies herhaaldelijk bevestigd. Steeds weer vond men een percentage gelegen tussen 4% en 6%, naargelang de vooropgestelde criteria of de bestudeerde bevolkingsgroep. Engelse onderzoekers aarzelen niet het phenomeen in zijn voorkomen en in zijn frequentie te vergelijken met kleurenblindheid of linkshandigheid.

DISCUSSIE.

Het is in de laatste jaren wel duidelijk geworden dat om het probleem van de homosexualiteit objectief te benaderen men in de eerste plaats moet uitgaan van overzichtsstudies — type Kinsey — die een ganse bevolkingsgroep in het onderzoek betrekken, en niet zozeer van de meer toevallige vermaningen

van politie, opvoeder, geestelijke leider of psychiater. Het grote bezwaar dat men inderdaad tegen deze laatste gegevens kan inbrengen, is dat dergelijke studies meestal gebaseerd zijn op een «biased sample», op een «geselecteerd staal» dat niet representatief is voor de bevolking als geheel. Ze laten over «een» homosexueel, niet over «de» homosexueel, conclusies toe. Ze behandelen een bepaald type: de criminele homosexueel, de psychiatrische homosexueel, de religieus gekwelde homosexueel, enz... Vele lieden verliezen daarbij uit het oog dat ook heterosexuelen (maar dan veel vaker) aanranden, zich prostitueren of met hun problemen bij psychiater of biechtvader hulp zoeken. Verder is het zo, dat in dergelijke studies bepaalde gegevens vaak te zeer worden beklemtoond hoewel ze in feite niet kenmerkend zijn voor de homosexualiteit als dusdanig, maar eerder een gevolg van de minorisatie-invloeden waaraan homosexuelen bloot staan. Om zich hiervan rekenschap te geven volstaat het zich even in te denken dat «wij normale heterosexuelen» zouden moeten leven in een maatschappij die voor 95 % uit homosexuelen bestaat. Wat zou er gebeuren? Velen van ons zouden zich koest houden en aan niemand iets over hun duistere neigingen vertellen, velen zouden erin slagen de kat in het donker te knijpen maar verder de (homosexuele) schijn te redden, een aantal zou in vertwijfeling raad zoeken bij biechtvader of psychiater, de drieste jongens eindelijk (zoals altijd een minderheid) zouden er niet voor terugdeinzen zich in bepaalde kroegen (heterosexueel) te afficheren, of zouden vroeg of laat wegens aanranding of publiek schandaal met de zedenpolitie in aanraking komen. Het - geestig gevonden antwoord dat wij in een dergelijke maatschappij hoog gewaardeerd zouden worden, vermits wij de enige zouden zijn die voor de reproduktie van het mensenras zouden kunnen instaan, kan natuurlijk niet au sérieux worden genomen. Inderdaad moeten we uitgaan van een premisse waarbij wij ons geheel in de plaats van de homosexuelen stellen, en zoals bekend, is de onmogelijkheid voort te planten voor vele homosexuelen een niet gering trauma, dat zelfs aan de basis zou liggen van het spoedig stranden van vele homosexuele verhoudingen.

Dit alles komt op duidelijke wijze tot uiting in een merkwaardig artikel verschenen in 1959 in het Brits medisch tijdschrift The Lancet. Het draagt als titel: «The male homosexual» en de auteur heeft om begrijpelijke redenen (homosexualiteit is in Engeland zonder meer een strafbaar feit) een nom de plume aangenomen en tekent : «a medical practitioner». In de inleiding spreekt hij over zichzelf als zijnde «a general practitioner and a homosexual» (een huisdokter en een homosexueel) wien sinds dertig jaar het probleem der homosexuelen zeer ter harte gaat. Hij probeert de lezer een inzicht (a cross-section) te geven in de werkelijke wereld der homosexuelen door het voorstellen van 16 case-histories van gevallen, die hij persoonlijk heeft gekend. Deze voorlichting uit de eerste hand is een merkwaardige, verrassende en hoogst-instructieve lectuur. Eruit blijkt dat zeer vele homosexuelen, zo niet de meesten, zich op een adequate wijze in de maatschappij hebben weten te integreren en vaak alom geachte, vooraanstaande lieden zijn van wie niemand de geslachtelijke tendensen vermoedt. Zeer vele zo niet de meeste homosexuelen komen blijkbaar — althans in verband met hun geslachtelijk probleem — nooit in aanraking met politie, gerecht of psychiater. De auteur, zelf geneesheer, beklaagt zich bitter over het gebrek aan kennis omtrent het probleem,

niet alleen bij het publiek maar - en dit is minder te vergeven – ook bij de grote meerderheid van de dokters.

In een discussie over dit probleem vallen altijd lieden op die heftig en agressief elke onbevooroordeelde houding verwerpen en strenge maatregelen eisen omdat homosexuelen «abnormaal» zijn. Hen is vermoedelijk niet bekend wat Freud heeft doen opmerken nl. dat zulke felheid op latente en verdrongen homosexualiteit kan wijzen. Men kan echter ook op rustige wijze betogen, dat bij homosexuelen ergens in de psychosexuele ontwikkelingsgang iets verkeerd is gelopen zodat het niet is gekomen tot de ontwikkeling van de **normale** (heterosexuele) tendensen die beantwoorden aan het doel van de natuur, de voortplanting. Op zijn minst genomen is dit een teologische redenering, een redenering naar het doel toe, die biologisch wel enigzins steek houdt maar niet noodzakelijk psychologisch. Homosexualiteit kan inderdaad het gevolg zijn van een normale psychologische reactie op bv. een abnormale gezinssituatie. Derhalve lijkt de uitdrukking «abnormaal» ons in een dergelijke discussie bijzonder ongeschikt. Ze is evenmin gebruikelijk wanneer men spreekt over een kleurenblinde of een linkshandige. Ze dient volledig geschrapt te worden, indien men akkoord gaat met het besluit van Kinsey: «the homosexual has been a significant part of human sexual activity ever since the dawn of history, primarily because it is an expression of capacities that are basic in the human animal». (Sinds de dageraad der geschiedenis heeft het homosexuele in de geslachtelijke activiteit van de mens een belangrijke aandeel gehad, in de eerste plaats omdat het hier gaat om de uitdrukking van potenties die in de mens als diersoort diep geworteld zijn.)

enkele psychopathologische beschouwingen bij het verschijnsel der homosexualiteit

H. T. Piron
psychiater - Antwerpen.

Met het begrip homosexualiteit bedoelt men in het algemeen de sexuele gerichtheid naar een individu van het zelfde geslacht. Men denkt daarbij meestal aan de mannelijke homosexualiteit, hoewel de homosexualiteit even goed bij de vrouw voorkomt. Wanneer het dan tussen de homosexuele partners tot een nader contact komt, dan kunnen zich een aantal psychologische en lichamelijke verschijnselen voordoen. die men doorgaans in verband brengt met de voortplanting. Zodoende kan het gebeuren dat de homosexualiteit soms beschouwd wordt als een variant van de heterosexualiteit.
Vooraleer het thema verder te analyseren moet eerst een onderscheid gemaakt worden tussen de homosexualiteit als **tendens**, en de homosexualiteit als **sexuele perversie** in de klinische betekenis van het woord. De homosexualiteit als **tendens** is in ieder individu aanwezig, men zou kunnen zeggen, is een deel van elke individuele sexuele make-up. Ze kan zich dan op een manifeste, of op een meer latente wijze in deze make-up voordoen. Volgens Freud is elk menselijk wezen oorspronkelijk polymorf pervers, t.t.z. sexueel polyvalent, m.a.w. iedereen kan in principe door iemand van het eigen geslacht sexueel geprikkeld worden, en eventueel homosexuele betrekkingen hebben. De **sexuele perversie** echter, in de klinische betekenis van het woord, laat zich definiëren als een exclusieve sexuele gerichtheid. Geen enkele sexuele praktijk heeft, op zichzelf genomen, de betekenis van een sexuele persversie. Men kan slechts van perversie spreken, wanneer de onmogelijkheid bestaat in een andere dan in één specifieke erotische situatie een voldoende sexuele bevrediging te vinden. De homosexualiteit dus als sexuele perversie, is alleen dan aanwezig, wanneer men als eindresultaat van een gestoorde persoonlijkheidsontwikkeling, te maken heeft met een individu voor wie homosexuele betrekkingen noodzakelijk zijn als bron van sexuele bevrediging, ofwel als belangrijkste bron, ofwel als uitsluitende bron.

Dit heeft dan als gevolg dat men de pubertale homosexualiteit, die als voorbijgaand ontwikkelingsstadium moet beschouwd worden, uit de groep der sexuele perversies dient te sluiten, evenals de gelegenheidshomosexualiteit, die optreedt, in gemeenschappen van personen van hetzelfde geslacht die zeer lang tezamen geïsoleerd blijven.

De homosexualiteit als tendens is niet als pathologisch te beschouwen. De homosexualiteit als klinische perversie echter wel, dit om de eenvoudige reden dat zij beantwoordt aan de kenmerken van de klinische perversie. Zij is als zodanig van hetzelfde gehalte als de andere vormen van klinische perversie zoals bijvoorbeeld het exhibitionisme. Dit laatste wordt bevestigd door het praktisch steeds gelijktijdig bestaan van andere psychopathologische symptomen bij mensen die lijden aan sexuele perversies. Een zuivere klinische perversie, dus een perversie zonder andere psychopathologische symptonen, is praktisch onbestaande. De sexuele perversies zijn op hun beurt slechts een groep uit het geheel van de stoornissen op het gebied van de sexualiteit. De homosexualiteit is echter opvallend omdat zij zo evident **anders** is dan hetgene in onze samenleving als vanzelfsprekend wordt beschouwd. Men vergeet daarbij dat andere sexuele perversies ook zeer frequent voorkomen. Men vergeet eveneens dat minder opvallende stoornissen in de heterosexualiteit, die echter daarom niet minder ernstig zijn, ook zeer frequent zijn.

In onze samenleving immers is voor iedereen in mindere of in meerdere mate, eventueel slechts tijdelijk, de sexualiteit problematisch. Hoe komt nu de sexuele perversie tot stand?

Zij is steeds het gevolg van een zeer vroege defectueuze ontwikkeling op grond van een vervalste driehoeksverhouding vader-moeder-kind. Voor een gezonde geestelijke en sexuele ontwikkeling van het kind is immers zowel een geestelijk gezonde vader, een geestelijk gezonde moeder en een harmonische verhouding tussen beiden nodig, ook en vooral, op sexueel gebied. In het leven van de mens, die aan een sexuele perversie lijdt, vindt men zeer dikwijls een moeder in wier emotioneel leven het kind nog iets méér en anders was dan alleen maar een kind. Dit is echter meestal een drama dat zich op onbewust niveau afspeelt, en voor gevolg heeft dat de identificatie met de vader als symbool (doch niet als individu) onmogelijk wordt. Dit heeft meestal voor gevolg dat de opgroeiende volwassene zich plaatst buiten de wet en buiten de autoriteit, beide in psychologische zin begrepen. Dit leidt ons dan op zijn beurt tot de centrale overweging dat de sexuele objectkeuze bij de mens niet gedetermineerd wordt door zijn of haar biologisch geslacht, maar door zijn en haar psychologische ontwikkeling.

De sexualiteit als ervaring en als beleving heeft met de voortplanting, en dus met de instandhouding van het geslacht, slechts een zeer losse band. Het is niet omdat hij of zij een afkeer hebben van de voortplanting dat zij overgaan tot een homosexuele objectkeuze, maar wel omdat deze objectkeuze hen de emotionele en lichamelijke bevredigingen kan geven die zij elders niet vinden.

In tegenstelling tot wat men vroeger gedacht heeft is de homosexualiteit, zoals elke vorm van klinische perversie, niet te beschouwen als een gevolg van een vrije keuze. Zij is wel het gevolg van een gestoorde persoonlijkheidsontwikkeling. Zoals bij de meeste stoornissen op sexueel gebied vindt men ook bij de

lijder aan de homosexuele perversie een overwegen van de zgn. praegenitale tendensen (domineren en gedomineerd worden, sadistische en masochistische componenten, e.a.) in het geheel van de sexuele strevingen. Dikwijls ziet men ook zeer sterke narcistische tendensen.

Voor de psychotherapeut die zich de vraag van de psychotherapeutische behandelbaarheid van deze toestanden, stelt, is het geen probleem dat iemand door een individu van hetzelfde geslacht sexueel wordt aangesproken. Het probleem is louter en alleen dit: waarom hij of zij niet door iemand van het ander geslacht kan aangesproken worden, waarom, m.a.w. de heterosexualiteit voor een bepaald individu niet een concrete belevingsmogelijkheid is. Het doel van psychiatrisch ingrijpen is dan ook eventueel alleen hierop gericht.

Practisch bestaan er allerlei klinische vormen van homosexualiteit. Zij kan zich voordoen als een louter platonische verhouding; zij kan voorkomen als één symptoom tussen meerdere andere in een neurotische toestand; zij kan voorkomen als een bijna zuivere klinische perversie, en in deze drie gevallen kan zij zich ook voordoen onder de vorm van een bisexualiteit. In de eerste twee gevallen is de prognose gunstig. De homosexualiteit komt echter ook dikwijls voor in combinatie met andere belangrijke gedragsstoornissen.

Soms komt zij voor in psychotische toestanden. Wanneer het gaat om endogeen-depressieve beelden, waar zij eerder zelden is, verdwijnt zij doorgaans ook na de genezing van de depressie. Tenslotte komt zij ook nog voor onder de vorm van een infantilisme, en zelden als gevolg van een hersentrauma. De behandelbaarheid van de homosexualiteit is volledig afhankelijk van de vorm waaronder zij zich voordoet ,dus van de psychiatrische diagnose van de toestand in zijn geheel. Wanneer men echter in de gewone omgangstaal spreekt over «de homosexuelen», vergeet men praktisch altijd te differentiëren in de verschillende klinische vormen.

De zeer frequente homosexualiteit als klinische perversie is therapeutisch zeer moeilijk te beïnvloeden. Dit geldt echter voor elke vorm van klinische perversie. Tenslotte zal iemand die aan een klinische perversie lijdt, zich zelden, om niet te zeggen zeer zelden, hiervoor laten behandelen. De lijder aan de homosexuele perversie maakt hierin dan ook geen uitzondering op de algemene regel. In het derde deel van zijn biografie over Sigmund Freud citeert Ernest Jones een brief die in 1935, dus enkele jaren voor het einde van zijn leven, door Freud werd geschreven aan de moeder van een jonge homosexueel, die hem om raad vroeg betreffende de toestand van haar zoon. Het psychoanalytische standpunt betreffende de homosexualiteit staat hierin zeer duidelijk uitgedrukt, en is indsdien ook praktisch niet veranderd. Freud zegt hierin het volgende:

«Homosexuality is assuredly no advantage, but it is nothing to be ashamed of: no vice, no degradation, it can not be classified as an illness. We condsider it to be a variation of the sexual function ,produced by a certain arrest of sexual development. Many highly respectable individuals of ancient and modern times have been homosexuals».

---

1) E. Jones: S. Freud Life and Work vol III The Last Fase - London - The Hogarth Press 1957 Pag. 208-209

En verder:
«By asking me if I can help, you mean I suppose, if I can abolish homosexuality and make a normal heterosexuality take its place, the answer is in a general way: we cannot promise to achieve it.
In a certain number of cases we succeed in developing the germs of heterosexual tendencies, which are present in every homosexual. In the majority of cases it is no more possible. It is the question of the quality and the age of the individual. The result of treatment can not be predicted». (1)

Tenslotte nog enkele woorden over de prophylaxis van de homosexualiteit.
Een studie van het verschijnsel der homosexualiteit in sociologisch verband op grote schaal, blijft nog te doen. Men kan bijv. in een studie van Cl. Levy-Strauss, Tristes Tropiques, een werkwaardig verhaal lezen over de homosexualiteit bij de stam der Nambikwara, een zeer primitieve gemeenschap in Zuid-Amerika. De homosexuele verhoudingen worden daar op zeer poëtische wijze genoemd: «l'amour-mensonge». Ik citeer verder: «Ces relations sont fréquentes entre jeunes gens, et se déroulent avec une publicité beaucoup plus grande que les relations normales. Les partenaires ne se retirent pas dans la brousse comme les adultes de sexe opposé. Ils s'installent auprès d'un feu du campement, sous l'œil amusé des voisins. L'incident donne lieu à des plaisanteries généralement discrètes; ces relations sont considérées comme infantiles, et l'on n'y prête guère attention».
En verder: «Les rapports homosexuels sont permis seulement entre adolescents qui se trouvent dans le rapport de cousins croisés, c.à.d. dont l'un est normalement destiné à épouser la sœur de l'autre, à laquelle par conséquent le frère sert provisoirement de substitut». (2)
Geeft dit niet te denken, zowel over onze zgn. verdraagzaamheid als over ons gebrek aan psychologisch inzicht, en onze begrippen over sexuele moraal?
In onze samenleving dient de prophylaxis van de homosexualiteit er vóór alles op gericht te zijn de heterosexualiteit die tenslotte nog steeds geconditionneerd wordt door een harmonische geestelijke ontwikkeling en vice versa, te revaloriseren.
Ondanks de vooruitgang die de laatste jaren op dit gebied is bereikt, is men nog op geen stukken na bij dit doel beland. Men dient hierbij te overwegen dat de mogelijkheid om een volwaardige heterosexuele verhouding op te bouwen, een eindpunt is van een gecompliceerde ontwikkelingsgang, en dat elke barrière die het bereiken van dit eindpunt in de weg staat, slechts regressie en fixatie in infantiele stadia voor gevolg kan hebben. Als zodanig heeft de Victoriaanse opvoeding het ontstaan van sexuele persversies alleen maar in de hand gewerkt. In dit verband kan men zich b.v. de vraag stellen of het voor een volwaardige sexuele ontwikkeling niet ongunstig is, wanneer het onderwijs in de Katholieke middelbare scholen nog gedeeltelijk wordt gegeven door leraars die op grond van andere overwegingen, namelijk godsdienstige, het celibaat de voorkeur hebben gegeven, maar die door de jonge puber zeer gemakkelijk als ideale identificatiefiguur worden uitgezocht, waarbij op grond van het irrationele karakter van het proces der identificatie, het niet gehuwd zijn van de identificatiefiguur niet in zijn bovennatuurlijk perspectief wordt ervaren.

2) Levy - Strauss «Tristes Tropiques» pag. 235 Libraire Plon 1955

morele bezinning over homosexualiteit

R. Hostie s. j.

Alvorens ons onderwerp zelf aan te vatten, lijkt het me nuttig twee punten duidelijk te onderstrepen.

De moraal mogen wij niet opvatten als een wetenschap die ons eerst en vooral helpt om de anderen te beoordelen of te veroordelen: zij is in feite een bezinning op onze eigen houdingen en gedragingen die ons in staat stelt, dank zij algemeengeldende richtlijnen die eruit oplichten, onze menselijke handelingen verantwoord uit te bouwen. De moraal kan dan ook nooit de rol van het persoonlijk geweten overnemen. Al wat we verder zullen zeggen, dient door ieder mens toegepast te worden op zijn eigen gedragingen.

Met sexualiteit bedoel ik eerst en vooral de mens voor zover hij zich, als mens, uitbouwt in gemeenschap met een levenspartner van het andere geslacht. Al kan deze bepaling erg abstract lijken (omdat ze veel-omvattend is), toch is ze het veel minder dan de zogenaamd «concrete» bepalingen die de sexualiteit alleen beschouwen als «het gebruik der geslachtsorganen». De sexualiteit is dan ook niet alleen een door de mens ondergane instinctieve drang. Zij is veel meer een door de mens uit te bouwen opgave die in zijn wezen zelf is neergelegd en ingeschreven zodat zij hem spontaan drijft naar dat wat hij menselijk-verantwoord heeft uit te bouwen. Dit dubbele element van gedreven zijn en persoonlijke uitbouw maakt het juist mogelijk en nodig ons op de sexualiteit te bezinnen en op al haar nevenvormen.

Alles wat dus bijdraagt tot het uitbouwen van deze gemeenschap gerealiseerd door twee partners van verschillend — en dus elkaar aanvullend — geslacht, is werkelijk goed. Soms echter kan het gebeuren dat bepaalde ongewilde elementen afbreuk doen aan de authentiek uit te bouwen gemeenschap. In dit geval dienen ze zoveel mogelijk uitgezuiverd te worden. Doch het kan ook voorkomen dat de mens deze afbreuk bestendigt of vrijwillig bijtreedt door een eigen beslissing: dan eerst staan we voor een zonde, aangezien de mens door een eigen inzet beslist tegen zijn diepste wezensaard in te gaan.

Wanneer wij ons nu wenden tot ons onderwerp, de homosexualiteit, dan is het uiterst belangrijk het onderscheid — zo juist door Dr. H. Piron toegelicht — te gedenken. We behandelen dan ook achtereenvolgens de homosexualiteit als tendens, d.w.z. het feitelijk affectief-sexueel aangetrokken zijn door een gelijkgeslachtelijke partner, en homosexuele handelingen, d.w.z. sexuele praktijken gesteld tussen twee gelijkgeslachtelijke partners al dan niet gedragen door een affectieve binding.

Wie zijn leven verantwoord wil uitbouwen moet dus zijn sexuele neigingen onderkennen opdat hij ze aangepast zou laten uitgroeien, of, wanneer ze scheef en schots zijn uitgegroeid, ze aangepast zou leren verwerken in zijn persoonlijke stellingneming. Men vergete dus nooit dat het feitelijke voorkomen van een homosexuele tendens op zichzelf geen zonde is en zelfs zelden het «gevolg» van een vrijwillige zondige daad, aangezien ze meestal voortkomt uit een zeer jeugdige misgroeiing (meestal in de allereerste levensjaren) eventueel samengaand met erfelijke of aangeboren factoren, die in de pubertaire ontwikkeling verhindert dat de heterosexuele instelling tot uitbloei komt. Dit inzicht is uiterst belangrijk voor allen die met homosexuelen in aanraking komen opdat zij hen als naaste en medemens zouden kunnen tegemoet treden. Het feit dat een homosexuele tendens meestal in zichzelf niet zondig is, neemt natuurlijk niet weg dat ieder homosexueel — evenzeer als ieder heterosexueel, want ze zijn beiden waarachtig mens — de normale plicht heeft alle afwijkende componenten uit te zuiveren, eventueel door een aangepaste therapie te vragen zodra hij de hinder van zijn tendens niet kan integreren.

Wanneer we nu anderzijds de homosexuele handelingen beschouwen — d.w.z. alle gedragingen of daden die thuis horen in een heterosexuele liefdesgemeenschap doch gesteld worden met een gelijkgeslachtelijke partner — moet onzs bezinning rekening houden met een dubbele mogelijkheid.

Ofwel worden deze handelingen gesteld als echt menselijke handelingen: de mens die ze stelt tracht er zich zinvol in uit te drukken. Zij zijn dan voor zover ze worden nagestreefd en ingevolgd in een zekere mate vrij (de absolute vrijheid bestaat immers evenmin als de absolute onvrijheid: want dan houden we op menselijk te handelen) en houden van dat ogenblik af een verantwoordelijkheid en een stellingneming in. In dit geval kan men er niet omheen deze handelingen als zondig te bestempelen in de mate zelf dat er mee wordt ingestemd. Wanneer iemand dergelijke daden blijft stellen — en daardoor een gevaar wordt voor de hele gemeenschap of enkele van haar leden — dan is het zelfs verantwoord er officieel maatregelen tegen te treffen. Niet omdat het zonden zijn, maar omdat ze schadelijke of gevaarlijke gedragingen zijn waar de betrokken persoon zich vrijwillig aan overgeeft.

Ofwel kunnen deze handelingen voortvloeien uit een omweerstaanbare drang of een innerlijk ervaren dwang. Wanneer een mens dit staande houdt, kunnen wij hem slechts geloven: dan staan we voor handelingen waarvoor de persoon in kwestie niet meer verantwoordelijk is en men dus ook niet meer van zonde kan spreken. Doch er is dan tevens iets anders te doen. Wanneer iemand merkt dat hij onder dwang handelt (en dit gaat evenzeer op voor de heterosexueel die zich niet kan beheersen als voor de homosexueel die dit niet kan, want er bestaat geen aparte moraal voor afzonderlijke categorieën van mensen) en dus ook merkt

dat hij op bepaalde gewichtige punten — zowel voor hemzelf als voor anderen — zijn verantwoordelijkheid niet kan opnemen, dient hij om hulp te vragen opdat hij deze dwang zou kunnen uitschakelen uit zijn leven of althans binnen redelijke perken zou kunnen houden. Indien het nu zou blijken dat de persoon daar zelf niet toe in staat is, dan zal de gemeenschap zich soms genoodzaakt zien hem in schutse te nemen tegen zichzelf. Dit laatste is natuurlijk een erg delikate taak. Het is immers uiterst hachelijk iemands verantwoordelijkheid op zich te nemen. Want het staat gelijk met een, althans gedeeltelijke, verklaring van onverantwoordelijkheid. Ik geloof dat allen die gerechtelijke, sociale, medisch-psychologische en pastorale hulpverlening verstrekken, zeer goed aanvoelen wat het betekent iemand anders in een zekere mate tegen hemzelf te moeten beschermen. Al mogen wij, ieder op onze plaats, ons niet onttrekken aan onze verantwoordelijkheid tegenover derden, dan blijft dit in schutse nemen toch het laatste middel: vooraf moet grondig en onpartijdig nagegaan worden of het niet mogelijk is de ontredderde mens voldoende te helpen opdat hij zichzelf staande zou kunnen houden.

Hiermee hoop ik enkele der grote hoofdprincipen te hebben toegelicht die ons optreden zo eerlijk en verantwoord mogelijk helpen uitbouwen. In de gedachtenwisseling kunnen wij dan verder nagaan of er op concrete punten verder moet worden ingegaan.

gaaf en rijk, ONS gezin

HENRI CAFFAREL:

HET HUWELIJKSLEVEN ALS MEDITATIEBOEK.

— (*met toelating overgenomen uit het Tijdschrift voor Geestelijk Leven. Febr.* 1963. *pag.* 128-132).

Brief aan Paul en Monique 1)

Nu komen ook jullie al vragen of ik een meditatieboek wil aanwijzen! Maar leer dan toch het boek ontcijferen dat God jullie gaf: jullie huwelijksleven.
Daarbij moet ik een woordje uitleg geven. Als jong priester ging ik bijzonder graag een vriend van me, een schilder, opzoeken in zijn atelier. Bij echte kunstenaars vindt men een gesteltenis die hun als een voorrecht schijnt verleend te zijn (niet als monopolie, want bij heiligen treft men haar ook aan), ik bedoel een zekere frisheid van gevoelen — misschien is «argeloosheid» een beter woord — die grenst aan een mentaliteit van geestelijke kinderlijkheid. Mijn vriend bezat deze kwaliteit in een zelden voorkomende graad. De jaren hadden deze waardevolle zielshoedanigheid als het ware gefiltreerd en uitgezuiverd. Wanneer hij iemand rondleidde in zijn atelier, zijn doeken toonde met de opgetogenheid van een jonge moeder voor haar pasgeborene, voelde men zich niet onbehaaglijk: hier stak geen ijdelheid achter, maar gewoon vurigheid.
Ik bekeek nog liever zijn mooie, trillende gezicht dan zijn doeken. Het was wonderbaar beweeglijk en vertoonde schakeringen, verschillende uitdrukkingen naar gelang het doek dat hij toelichtte. Niet met een zelfde liefde hield hij van zijn verschillende werken. Met voorliefde bleef hij bij sommige langer staan, waarschijnlijk bij die waarin hij het beste van zijn intieme leven had gelegd. In die voorkeurwerken schepte hij behagen met een kinderlijke blijdschap die mijn reacties opwachtte en bespiedde, en die nog toenam naarmate ik vorderde in begrip voor zijn doek, of beter: naar gelang ik dieper binnen drong in zijn gevoelens waarvan het doek slechts de weergave was.

---

1) *Vertaald naar «Lettre à Paul et Monique» in H. CAFFAREL, Lettres sur la prière, Ed. du Feu Nouveau, Parijs* z.j.

Hoe dikwijls heb ik aan God gedacht toen ik zijn atelier verlaten had! In zijn weids atelier, het heelal, neemt God ons bij de hand en stelt zijn werken voor, laat ons ze spellen en lezen, helpt ons hun diepe betekenis ontdekken, leidt ons langs zijn werken binnen in zijn eigen gedachten en gevoelens. Niet alle schepselen houden Hem evenzeer bezig. Voor sommige houdt Hij langer stil of laat ons ervoor stilstaan: dat geschapene waarin Hij het beste van zichzelf gelegd heeft, waarlangs Hij ons zijn hoogste volmaaktheden openbaart. Daartoe behoren de liefde, de ening van man en vrouw.

Alles was — dag na dag — geschapen en op de zesde dag had de schepping van de mens het geheel bekroond. Maar Gods onderneming was nog niet voltooid, het huwelijk moest nog ingesteld worden. Toen vormde God Eva en verenigde haar met Adam. Deze ening van de man met de vrouw verried duidelijk Gods groot en alomvattend plan dat zich aftekende aan de horizon der dagen: de ening van zijn Zoon met de verloste mensheid. God moet dus wel een voorliefde hebben voor zijn laatste scheppingswerk, het huwelijk.

Het mag ons dan ook niet verwonderen, dat wij nooit klaar komen met ontdekkingen te doen in het samenleven van een mensenpaar, dat al de mystieken — in navolging van de bijbel — naar het huwelijksbeeld grijpen om de rijkdommen te vertolken van de liefde die ons ten deel valt in de vereniging met Christus. Begrijpt dan ook, Paul en Monique, dat wat jullie samen beleven betekenisvol is. Gedraag jullie niet als primitieven die met een beschreven blad in de hand niet vermoeden dat er iets mee bedoeld wordt, dat het misschien zelfs een mooi gedicht kan bevatten. Jullie huwelijksleven is niet alleen een groot menselijk gegeven, het is ook rijk aan bovennatuurlijke zin. Want daarin legt Iemand zijn hart bloot, zijn ongeduldige begeerte om tussen elk van jullie en Hemzelf liefdebanden te smeden, die nog dieper zijn en gelukkiger maken dan huwelijksbanden; Iemand die jullie door het huwelijk wil helpen begrijpen wat Hij van jullie verwacht, welke houding Hij jullie tegenover zich wil zien aannemen het hele leven door.

Ik ga hier drie teksten aanhalen die zullen tonen hoe jullie de parabel van de menselijke liefde moeten lezen en verstaan. Ik zei en bedoel «parabel», want het huwelijksleven is geen voluit geschreven boek; men moet over een zekere «onschuld van de ogen» beschikken om in het huwelijksleven de goddelijke boodschap te ontcijferen die er in verweven ligt.

De eerste tekst ontleen ik aan de brief van een vriend die in Marrokko woont. Zijn vrouw bracht ver van hem haar vakantie door in Frankrijk, haar terugkomst was nu nabij, hij bereidde die voor en vooral: bereidde zichzelf er op voor... Ziehier wat hij schreef:

Ik verwacht Françoise over acht dagen. IK denk dat wij een aanzienlijke vooruitgang zouden maken in het kennen en het beminnen van Christus, indien wij onze communies zouden voorbereiden zoals we ons klaarmaken voor het terugzien van onze echtgenote.
De tweede tekst ontleen ik aan «Lettres à sa fiancée» van Jacques Maillet. Hij voelde sterk aan dat de goddelijke liefde die van mensen onvertreft, zonder dat de laatste daarom aan waarde verliest. De liefde van Madeleine deed hem aan God denken, de liefde van God aan Madeleine...

Aan jou denken, Madeleine, betekent mezelf verplichten een meer naïeve blijdschap weer te vinden, me dwingen de droefheid te bevechten, om jouw blik meer waardig te worden. De houding die ik aanneem jegens haar die ik liefheb leert me hoe ik me jegens God zou moeten gedragen: een levendiger verlangen om in zijn tegenwoordigheid te vertoeven, om zijn wil te doen die nooit grillig is, een innerlijke ingetogenheid waar zijn tegenwoordigheid elke onwaardige bekommernis in de schaduw zou moeten stellen. Had ik maar heimwee naar God als naar mijn Madeleintje! Was ik maar elk ogenblik bezorgd om me van alles te ontdoen dat me van Hem scheidt, zoals ik alles uit de weg zoek te ruimen wat tussen mij en jou kan staan!

Tenslotte een getuigenis dat aangehaald wordt tussen vele andere in het verslag van het onderzoek over het gebed, gepubliceerd in de speciale aflevering van *l'Anneau d'Or* «Seigneur, apprends-nous à prier». Een vrouw heeft ontdekt wat bidden is aan de hand van het echtelijk gesprek. Zou dit gesprek — dat soms verloopt in een stilte van bovenmenselijke aard — voor de menselijke liefde niet betekenen wat het

bidden betekent voor de ening van de mens met zijn God, hoogtepunt van intimiteit, moment waarin de intimiteit zich het volmaakst uitdrukt en tegelijk zich vernieuwt?
Toen ik mezelf verplichtte regelmatig biddend te overwegen, ben ik «in het water gesprongen» zonder goed te weten hoe het aan te pakken. En dan ging er plots een licht op... Misschien moest men zich vooral een zielsgesteltenis van intimiteit met God eigen maken. Maar... dan is het zeer eenvoudig! Ik ben toch door ons huwelijksleven geoefend in die «gymnastiek». Als ik er toe bij wil dragen van de avonden, die wij als gehuwden samen doorbrengen, ogenblikken van echte intimiteit te maken, leg ik in mezelf alles stil wat aan huiselijke zorgen door mijn hoofd gonst: zorgen om de kinderen, werk dat ik nog moet afmaken; ik tracht me — na hart, geest en ziel van dat alles bevrijd te hebben — ter beschikking te stellen van mijn man om naar zijn zorgen te luisteren, naar zijn gedachten en onmacht. En dan praten wij misschien wel over onze kinderen, over mijn eigen zorgen en mijn werk, maar in een gezuiverde atmosfeer.

De verwijzing naar ons samenzijn als gehuwden zal voor mij de eerste initiatie in het gebed geweest zijn.
Toen ik de indruk had geen vooruitgang te maken in het gebed had ik meermaals lust om me b.v. in het leven van de heilige Teresia te verdiepen, maar iets hield me tegen. Toen ging ik inzien dat een andere biografie moet geraadpleegd worden: die welke wij beiden elke dag tezamen schrijven.
Wel, Paul en Monique, nu ik de weg heb gewezen is het jullie taak de parabel van het eigen huwelijksleven te ontcijferen, er zelf jullie eigen ontdekkingen in te doen. Maar vergeet niet — naar het voorbeeld van de apostelen — Christus te bidden, vragend dat Hij de zin ervan zou uitleggen, anders zouden jullie gelijken op degenen over wie de Heer zei: «ofschoon zij ogen hebben zien zij niet, met hun oren luisteren zij slecht... want verhard is hun hart, om niet verplicht te zijn zich te bekeren» (naar *Mat.*, 13).

— **«Se donner à un autre être par amour, devenir entièrement le bien d'un autre, et posséder entièrement cet autre correspond aux besoins les plus profonds du cœur de la femme».**

Edith Stein.

Nieuws van de vereniging

SAMENKOMSTEN VAN DE NATIONALE RAAD ST. LUCAS, Brugge, 19 mei 63.

VERSLAG OVER DE WERKZAAMHEDEN VAN HET VERBOND

Prof. Haven opent de vergadering en heet alle afgevaardigden der gilden welkom De volgende leden hebben zich laten excuseren: Dr. De Schepper en Koslovsky (Aalst), Kan. De Backer (Mechelen), Dr. Hugo Janssens (Antwerpen).
HASSELT: Dr Hoogmaertens, Dr. Raskin, E.H. Verjans.
Ledental: 110.

Drie vergaderingen: Prof. Heuts: Teilhard de Chardin.
Kan. De Backer: Het beroepsgeweten van de geneesheer.
Meester Dreks: De burgerlijke verantwoordelijkheid van de geneesheer.

N.B. Het is niet erg gemakkelijk de jongeren aan St. Lucas te interesseren; men legt zich echter toe op een actieve propaganda; de dames nemen zelden deel aan de vergaderingen.

BRUGGE: Drs. Libbrecht en Delbake.

Ledental: 56

Vijf vergaderingen: Kan. Delmotte: Algemene moraal.
Kan. Delmotte: Algemene familiemoraal.
Prof. Renaer en Kan Delmotte: Familiemoraal van de dokter uit gezien.
Kan. Joos (Gent): Rechtvaardigheid en caritas.
Dr. Libbrecht: de dichotomie.
Een recollectie is voorzien in oktober.

N.B. Men zal uitzien naar nieuwe mogelijkheden om de jongeren aan St Lucas te interesseren; meestal zijn er een twintigtal geneesheren aanwezig: de voordracht van Prof. Renaer trok wel honderd aanwezigen.

ANTWERPEN: ledenaantal 107.

Vier vergaderingen Dr. jur. Prinus: Hospitaalwezen in Amerika.
Paneel-discussie over de Homosexualiteit.
«Reanimatie» door Z.E.P. Hostie S.J. en Dr. G. Hanegreefs.
Geestelijk week-end, geluid door Kan. Mag. R. Snoeks.

TURNHOUT: E. P. De Meyer.

Ledental: 100.
Vijf vergaderingen: Dr. Janssen: Het Softenon-proces.
Dr. Marlet: huwelijksproblemen, psychologisch beschouwd.
Samenkomst van de drie geneesheren-verenigingen van Turnhout rond thema «De Psycho-somatiek» sprekers: Drs. Pierloot, Segers, E. P. Hostie.
Dr. Lamiroy: Het geval Peter de Rudder, geneeskundig gezien.

N.B. De samenkomst der drie dokters-verenigingen was een reëel succes (meer dan 100 aanwezigen): de jongeren zijn erg actief en goed opgenomen in de kring.

MECHELEN: Drs. Devos en Jacobs.

Ledental: 35.
Vijf vergaderingen: Kan. De Backer: Het beroepsgeweten van de geneesheer.
Procureur des Konings: Verwaarloosde jeugd.

Prof. Vander Scheuren: De dokter en de niet verklaarde genezingen.
Mgr. Schoenmaeckers: Het Concilie.
Een recollectie geleid door Prof. L. Janssens groepeerde 17 dokters.

N.B. Bij het bespreken van deze activiteiten wordt de heroprichting van de vlaamse vleugel van het medisch beroepscentrum overwogen. Prof. Haven zal nagaan wat er op dit gebied gerealiseerd kan worden.

AALST: Dr. Clinckaert.

Ledental: 60 .

Drie samenkomsten gewijd aan culturele en godsdienstige onderwerpen.
N.B. De dames nemen actief deel aan de samenkomsten.

ST. NIKLAAS: het verslag, opgestuurd door de president en de secretaris die zich moesten excusren, wordt voorgelezen door Dr. Balis, secretaris van het Verbond.

Ledental: 50

Vijf vergaderingen: E.P. Van Coillie: Communistisch China.
E. H. Mertens (Ukkel): Toekomst van het catholicisme (uitstekend)
Dr. Lamiroy: Het geval Peter de Rudder.
E.P. Wildiers: Teilhard de Chardin.

N.B. De dames worden op alle samenkomsten uitgenodigd. Tot slot neemt men een gezamelijke lichte maaltijd. Dit bevordert zowel de opkomst als de onderlinge contacten tussen de leden.

BRUSSEL Vlaams: Dr. Balis.

Ledental: 25.

Twee vergaderingen (tengevolge het overlijden van de voorzitter zijn de activiteiten ten dele uitgevallen):
E. P. De Vogelaere: Het gebed van de geneesheer.
De Groepsgeneeskunde.

GENT: Drs. Kluyskens en De Vrieze.

Ledental 120.

Zeven vergaderingen: Kan Delmotte: Het goddelijke, het sociale en het menselijke in de Kerk (drie voordrachten).
E. P. P. Fransen: De Kerk en het Concilie.
Meester Van Parijs: Geneeskunde en magistratuur.
Dr. H. Cuypers: Teilhard de Chardin.

N.B. Gent doet opmerken dat de nieuwe presentatie van het St. Lucasblad in de smaak valt.

Vooraleer te besluiten met het gebed, worden nog volgende punten aangeraakt:

1. Het lijkt wel erg bevorderlijk de dames meer aan de activiteiten van St Lucas te interesseren en de individuele contacten tussen de leden te bevorderen door een ontspanningssamenkomst of een gezamenlijke maaltijd.
2. Dr. Balis vraagt dat de leden progpaganda zouden voeren voor het tijdschrift ook bij dokters die om één of andere reden niet lid zijn van de plaatselijke gilden.
3. Prof. Haven en E.P. Hostie verklaren zich bereid aan de gilden die het verlangen, op te geven welke van de nieuw bij hen geïnstalleerde dokters aan de universiteit hebben deel uitgemaakt van de St. Lucas-vereniging der Studenten in de Geneeskunde.

De Raad van Beheer vergaderde op 14 maart 1963 onder voorzitterschap van Prof. Dr VAN GEHUCHTEN.

Vergaderingen in het vooruitzicht: a) DOKTERS EN MORAALTHEOLOGEN (Franse Vleugel): Brussel 9 juni '63. Volgens de schikkingen welke de Beheerraad genomen heeft, wordt er jaarlijks een bijeenkomst belegd van GENEESHEREN EN MORAALTHEOLOGEN, beurtelings georganiseerd door het VERBOND en door de ASSOCIATION. Verleden jaar richtte het Verbond deze vergadering in en had als onderwerp: DE BEVRUCHTING EN DE ONTWIKKELING VAN HET MENSELIJK EMBRYO «IN VITRO». De Raad beslist dat de vergadering dit jaar door de ASSOCIATION zal georganiseerd worden op zondag 9-6-1963 in het Katholiek Centrum met als onderwerp: DE HEELKUNDIGE STERELISATIE VAN DE VROUW. Alhoewel de uiteenzettingen in het Frans zullen gebeuren, zal ieder vrij zijn eigen taal kunnen gebruiken tijdens de daaropvolgende discussie. De leden van de ASSOCIATION en het VERBOND zullen uitgenodigd worden.

b) een GEESTELIJK WEEKEINDE zal georganiseerd worden te Maredsous voor de «ASSOCIATION» op 27 april; c) NATIONALE RAAD en ALGEMENE VERGADERING: Brugge 19 mei 1963.

De Brugse St-LUCASGILDE zorgt voor de organisatie van deze bijeenkomst voor wat de materiele belangen aangaat terwijl het Nationaal Secretariaat zich zal belasten met het opmaken van het programma van de vergaderingen en het versturen van de uitnodigingen. Er wordt voorgesteld dat de werkvergaderingen 's ochtends zullen plaats vinden te Brugge en het middagmaal te Damme. Een speciaal programma is voorzien voor de dames.

Allerlei: De voorzitter geeft kennis van een brief waarin Dr WIBO beroep doet op de vrijgevigheid van de leden van de Brusselse Gilde (Fr.) ten voordele van de zoon van een overleden Confrater die binnenkort zijn eerste Mis zal opdragen.

Nieuws van de gilden

VERBOND

RECOLLECTIE - 17 maart 1963. Onder leiding van Prof. Mag. Louis JANSSENS. Na de middag voegden zich onze nationale en de plaatselijke proost zich bij de groep welke 17 dokters telde. De voormiddag gewijd aan de beleving van de godsdienst door de geneesheer. Elk werk, ook de bewerking van de dode stof, is een aandeel in Gods werk. Zo moeten we trouwens de uitdrukking «naar Gods beeld en gelijkenis opvatten» Hoeveel te meer geldt dit voor de geneeskunde, wier terrein de levende en lijdende mens is. Ons werk kan, als we het zelf zo opvatten niet leiden tot een «verwaarlozing» van onze godsdienstplicht. Godsdienst beleven in het gezin door familiegebed, steunende op de Bijbel. Namiddag gewijd aan de beleving van onze verschillende menselijke relaties: tot familie, tot patiënten, tot parochie, ook tot onszelf. Het is duidelijk dat de patiënten ons volledig opeisen, ten koste van onze gezondheid, van onze huiskring, van ons maatschappelijk leven. Hieraan kan verholpen worden door het inrichten van zondagswacht, door vacantie te nemen..., dus door niet altijd ten dienste van de zieken te staan. Dit is volgens Prof. JANSSENS alleen te verwezenlijken door groepsgeneeskunde. Deze veronderstelt natuurlijk uniforme tarieven, concenties met de mutualiteiten, hechte collegialiteit onder de dokters, een onaangevochten gezag van de Orde der Geneesheren,

en beperkingen in de vrije keuze van geneesheer. Hiermee waren alle aanwezigen het trouwens eens. Sommigen stelden zelfs voor, op nationaal vlak actie te voeren, om deze denkbeelden ingang te doen vinden, en aldus het leven van de geneesheer een greintje menselijker te maken. We denken zelfs dat SINT-LUCAS hier een voorname rol kan spelen. Misschien een thema voor een congres?

De uitnodiging met het programma werd aan **al de leden van het VERBOND** gestuurd.

ANTWERPSE GILDE. 30.31-3-'63: GEESTELIJK WEEKEIND onder leiding van Kan. Dr. Mag. SNOEKS, Professor aan het St-Jozefseminarie te Mechelen.

BRUSSEL Vl. 20-3-'63: Na een lange winterslaap start de Brusselse Gilde in een nieuw lokaal. E.P. DE VOGELAERE O.P., Doctor in de Wijsbegeerte en Directeur van de Sociale School te Leuven behandelde het probleem dat wij dagelijks ondervinden: «KAN EN MOET EEN WERKENDE MENS NOG BIDDEN?» Niettegenstaande de buitengewone inspanning die werd gedaan was de opkomst niet in verhouding.

GENT. 7-3-'63: Deze Gilde heeft gemeend goed te doen met een nieuwe formule voor te stellen, als proef, wat betreft de plaats waar ze zullen vergaderen. Ze veranderen niet van lokaal maar wel van lokaliteit. Ze zullen namelijk nu en dan een vergadering beleggen in een of andere provinciestad om meer werkelijk contact te krijgen met de Collega's van buiten de Gentse agglomeratie. Men spreekt thans zoveel van effiicientie door decentralisatie. Komen dus éérst aan de beurt de talrijke Collega's van het Noorden. Te Eeklo werd deze vergadering belegd met als spreker Z.E.H. Kanunnik DELMOTTE die een boeiend en aktueel onderwerp behandelde: «KERK EN TOEKOMST» Voor velen is het begrip Kerk verbonden met het begrip verleden, veel meer dan met dat van toekomst. Ziet het er uit alsof de Kerk nog leefkracht genoeg heeft om een toekomst te forceren? Zal de hierarchie de verjongingskuur aankunnen? Zullen de leken een doorgevoerde aanpassing kunnen verwerken? Wat wenst de moderne intellectueel aan baanbrekers van de Kerk? Op welk vlak liggen zijn verwachtingen? En wat gaat de eenvoudige man er aan hebben? Of moet men die terzijde laten? Wat kan de geneesheer bijdragen tot de gestaltegeving aan de Kerk der toekomst? Zijn zijn theologische krachten toereikend? Heeft hij geestelijk-morele reserve genoeg? Ziet hij de problemen betreffende het gesprek tussen de Kerk en de moderne tijd? Of wacht hij op de kans om de toedracht van dat gesprek te ontdekken? Kan een theologisch gesprek als dit de geneesheren boeien? En ook na zulk een debatavond nog verder inspireren?

BRUGGE.27-3-'63: Z.E.H. Dr. Kan. JOOS, professor aan het Groot Seminarie te Gent, sprak over «RECHTVAARDIGHEID EN NAASTENLIEFDE». Dit was de laatste spreekbeurt in de cyclus over de moraal. Deze eminente spreker behandelde een onderwerp welke in onze moderne wereld erg verwatert en belichtte de verhouding welke bestaat tussen rechtvaardigheid en naastenliefde.

TURNHOUT. 28-3-'63: Dr H. MARLET, therapeut uit Venray belichtte vooral het medicaal standpunt van «CONFLICT-SITUATIE IN HET MODERNE HUWELIJK». De daarop volgende discussie gaf aan de toehoorders ook de gelegenheid om een woordje te zeggen over het moraal-theologisch standpunt.

ASSOCIATION

BRUSSEL Fr. - 15-3-'63: met medewerking van de Vereniging SS. COSMAS & DAMIANUS (Apothekers) gaf Melle Suzanne FOUCHE, een zeer interessante voordracht over «LA SOUFFRANCE, ECOLE DE VIE», gevolgd door 2 filmen welke op een zeer boeiende en interessante manier ons toonden hoe gehandicapten zowel kinderen als verlamde arbeiders methodisch een zeker resultaat kunnen bereiken om in een

zekere mate hun plan te trekken. 28-3-'63: E.P. DUMONT S.J., professeur aan het St-Albertuscollege te Leuven sprak over: «EST-IL VRAI QUE NOUS PAYONS LES FAUTES D'ADAM?».

LUIK. 29-3-'63: «PROBLEMES PSYCHOLOGIQUES UNIVERSITAIRES» door de H.M.G. DOUTREPONT, Bestuurder van de Psychologische dienst aan de Universiteit te Luik. Gezien de eisen van de moderne economie is het noodzakelijk de informaties betreffende de studies en de specialisaties uit te breiden alsook een betere kennis te verwerven over de persoonlijke capaciteiten en kans tot welslagen. Het is klaarblijkelijk dat een verkeerde keus of een slechte werkmethode of affectieve complexen dikwijls de oorsprong zijn van vele mislukkingen. De spreker die een specialist is in het probleem van orientering en adaptie der jongeren die zich geroepen voelen tot hogere studies heeft op klare wijze aan de aanwezige leden het nut doen inzien van de juiste orientering en de raadgeving bij de psychologische en pedagogische moeilijkheden van de studenten.

Op 5 april, jaarlijkse Recollectie als voorbereiding voor het Paasfeest: «LE CHRIST, NOUVEL ADAM», door E.P. BOURGY, dominikaan.

NAMEN: De St-Lucasgroep NAMEN heeft een reis georganiseerd naar het MIDDEN OOSTEN onder leiding van hun Proost, E. P. TROISFONTAINES, vertrek rond 30 mei: ATHENA, ISTAMBUL, PERGAMUM, EPHESUS, TARCUS, ANTATIEH.

PAX ROMANA - Van 22 tot 28 juli 1963: Plenaire Vergadering 1963 en CONGRES VAN HET INTERNATIONAAL SECRETARIAAT VAN DE KATHOLIEKE KUNSTENAARS te **Galway** (Ierland). Thema: «NATIONALISME EN SUPRANATIONALISME». **A. Paradox van de moderne mens:** I. Kultuur als kruispunt van Nationalisme en Supranationalisme; 2) Gemeenschappelijke Markt voorbeeld van Supranationalisme; 3) Wetenschap en Internationale samenwerking; 4) De rol van het Nationalisme in de Ontwikkelingslanden. **B. Paradox van de christen mens:** 5) Hoe zal de Kerk zich inplanten in een Natie; 6) De rol van de intellectuelen in deze taak; 7) De rol van de kunstenaar in de expressie van het universeel karakter van de Kerk; 8) Sociale rechtvaardigheid op internationaal plan. Verder: Architectuur en inrichting van het grondgebied -Schilderkunst, beeldhouwkunst en tekenkunst - Muziek, toneel, televisie.

Voor meer uitgebreide inlichtingen zich wenden tot: PAX ROMANA OFFICE, University College, GALWAY (Ireland).

MEDEDELINGEN

Bij de volgende heropening der scholen voorziet men eventuele benoemingen van SCHOOLDOKTERS.

Voorkeur wordt gegeven aan tweetalige Kinderartsen

Aanvragen te sturen aan: SECRETARIAAT VAN KATHOLIEKE SCHOLEN
Nijverheidstraat 1,
BRUSSEL 4. - Tel. 02/11.24.44

Boeken en Tijdschriften

MIJN MAN EN IK.

Sylvia en Peter Duncan.
Uitg. L. J. Veens Uitgeversmij
Leidsegracht 8, *Amsterdam-C*
gebonden f 7.90

—

Ruim twintig jaar gehuwd en dan mémoires schrijven waarin de schade en de schande van een langzaam leerproces wordt weergegeven lijkt op een bezonnen handboek van huwelijksbeleving. Het Engels echtpaar put hier uit hun lange ervaring de oneindige reeks lessen van «gouden raad», die wel elk gezin op de hun eigen wijze hebben beleefd, doch dit neerschrijven vraagt moed om zelfs de kwade kanten openhartig op papier te brengen. Dit wil nu niet betekenen dat elk jong en onervaren echtpaar, na lectuur, plots van elke verdere moeilijkheid zal gegespeend blijven: het wordt immers toch steeds een totaal eigen en specifiek beleven van de persoonlijke situatie. Sylvia Duncan is er trouwens van overtuigd dat huwelijken die in de loop van de jaren nooit door een onveilig sein rijden, tot de hoge uitzonderingen behoren en... steeds volgens Sylvia, dat een groot percentage van alle huwelijken op een gegeven ogenblik langs de rand van een echtscheiding gaan! Huwen is dus toch nog iets anders dan kussen in de maneschijn. Het typisch Engels milieu, van waaruit deze levenservaringen werden te boek gesteld, veroorzaakt noodzakelijkerwijze bij ons een zekere terughoudendheid wat de zuiver natuurlijke levenshouding betreft zodat hun stellingen niet altijd aanvaardbaar zijn. Met dit alles is dit boek een handig en vaardig vade-mecum voor vele gehuwden, al was het dan maar voor de gezond-nuchtere en praktische wenken, waardoor de drieste jonge veulens een kans wordt geboden de talrijke «onvoorziene» moeilijkheden... te voorzien.

Red.

SAMEN LEVEN IN HUWELIJK EN GEZIN.

Dr. C. J. B. J. Trimbos.
Uitg. Paul Brand n.v.
Hilversum-Antwerpen.
prijs: 145 *f.*

—

Trimbos wordt op dit ogenblik gerekend onder de degelijkste kenners van de huwelijksproblematiek. Als gezinscultuur-filosoof brengt hij ons hier de rijpe, niet waanwijze weergave van een jarenlang denken over huwelijk en gezin in het algemeen en over huwelijksmoeilijkheden en de evidente mislukkingen. Deze biezonder voortreffelijke uiteenzetting blijft niet aan de vulgariserende oppervlakte doch gaat tot in de meest fundamentele diepte van de man-vrouwrelatie, eerst in het huwelijk tegenover elkaar en later in het gezin, beiden tegenover de kinderen. In zijn voorwoord verdedigt schrijver zijn positie, waar de kritiek hem als psychiater wel zou kunnen verwijten dat hij een speciale, alleszins pathologische visie op de problemen heeft vanuit zijn omgang met het gestoorde en ziekelijk huwelijks- en gezinsleven. Wij kunnen hem maar al te goed volgen waar hij Rümke's terminologie gebruikt om de biezondere verschijnselen in huwelijk en gezin te omschrijven als « stoornissen van de **gezonde** mens». Wij gaan nog meer akkoord met zijn zeer talrijke grensoverschrijdingen, die hij als noodzakelijk aanziet, en waardoor hij zich vast als een dilettant, maar dan als een bevoegd dilettant, in het nomansland van verschillende wetenschappen riskeert. De absolute basiswaarden blijven onveranderlijk, maar zeer vele en ook diepe aspecten van het probleem zijn helemaal geen statische grootheden? Het is nu juist hier dat moderne veranderingen tevens diepgaande invloeden op de menselijke gedragingen kunnen uitlokken. De harmonische binding echter met het

voorgeleefde huwelijk der ouders blijft nog steeds de beste schutse tegen een onverantwoord en gevaarlijke wijziging van 't beschavingspatroon. Vooral het derde hoofdstuk uit zijn boek bracht ons een verhelderend inzicht in de situatie van «ons gezin in de maak», waar de emancipatie van de vrouw, de emancipatie van het kind, beroepswereld en gezinsfuncties nader worden ontleed. Sociologische verschijnselen wijzen erop dat, weliswaar bij groter wordende kinderen, de moeder graag het oude beroep geheel of tenminste gedeeltelijk wil hervatten. Zo verbleekt het oude «huisvrouw-ideaal», dat een typisch mannelijk ideaal was vanuit een levens- en gezinsstijl, waarin de man door zijn bevoorrechte positie gemeenlijk tot een veel diepere en bredere ontplooiing van zijn persoonlijkheid kon komen dan zijn vrouw.
In het laatste hoofdstuk plaatst schrijver zijn positieve visie tegenover de ongetwijfelde negatieve aspekten van het moderne gezinsleven en pleit voor het «open gezin» als een type dat bij onze tijd past. Deze open mentaliteit wil het gezinsklimaat ontdoen van onoprechtheid en traditionele schijn om door te kunnen dringen tot «de kern van waar het om gaat». Het wordt dan een zorg waarmede wij weer terugbuigen naar de mens zelf.

Red.

VAN VRIJHEID EN GELOVEN

Luud Stallaert
Uitg. Paul Brand, Hilversum.

Een uitgave onder boekvorm van een reeks radio-causerieën voor de K.R.O., uitgezonden in het programma van de «Zonnebloem». In een uitzonderlijk knap aangepaste en tevens in betrekking met het aartsmoeilijke onderwerp zo glasheldere stijl brengt Luud Stallaert hier twaalf verhaaltjes over vrijheid en twaalf over geloven. De lezer late zich niet misleiden. Het zijn geen kindersprookjes, maar elk onderwerp wordt zo in de verhalende trant behandeld dat de zwaarste problematiek van ons bestaan gewoon vederlicht schijnt te worden. Doorheen bekoorlijke stijlbloempjes verbazen we ons plots over het wonder van ons bestaan en ons mens-zijn, zodat we gewoon maar herontdekken dat God ons meet met de maat, waarmee ook wij meten. Als we dan meteen na lectuur beseffen dat de mens zijn eigen groeiproces nooit vermag te doorzien, dan aanvaarden we dat er altijd sprake zal zijn van geloof. Als doelmatig tegengif voor de starre wetenschappelijkheid van ons dagelijks biochemisch denken, van harte voorgeschreven.

Red.

MENS EN KRITIEK

Prof. Dr. R. C. Kwant
Uitg. Het Spectrum,
Utrecht - Antwerpen.

Na lectuur van dit werk waagt onze simpele geest zich niet aan «kritiek»! Wij hebben de wijze lessen, die in dit boek zo maar voor het grijpen liggen, even wijs onthouden, het zal ons behoeden om, zoals Kwant het schrijft, kritiek uit te oefenen op het hart dat niet langer goed functioneert of op de poes die een stuk vlees uit de keuken wegrooft. Op blinde natuurprocessen oefent men geen kritiek uit. Niet dat wij het boek als een blind natuurproces naast ons leggen, want het voorwerp juist van onze kritiek is de verantwoordelijke mens en de van hem afhankelijke wereld. Het ganse probleem van de kritiek wordt hier zo open en helder naar voren gebracht dat elke kritiek wordt weggevaagd en alleen nog een enthousiast-hete aanbeveling overblijft. In vijf hoofdstukken geeft de auteur een analyse van de functie van de kritiek in het menselijk bestaan, nl. het wezen van de kritiek, niveaus van kritiek, de kritiek en de moderne levensontplooiing, kritiek op de normen en de kritiek in de praktijk. We gaan dan ook graag in op de uitnodiging van de auteur, waar hij ons vraagt om aan opbouwende kritiek te doen, d.w.z. een uitnodiging om actief mee te doen. Met inachtneming van alle gegevens uit dit boek, bevelen wij speciaal aan onze lezers het hoofdstuk aan, dat handelt over kritiek en democratie en over kritiek en kerk. Uit dit laatste citeren wij volgende tekst: «Er is een soort verdediging van waarden die een dodelijk gevaar betekent voor die waarden zelf, en dit soort verdediging is helaas zeer gangbaar in kerkelijke kringen. Men zal moeten komen tot een grotere

vrijheid van denken. Deze vrijheid van denken houdt natuurlijk gevaren in. Maar terwille van deze gevaren mag men die vrijheid zelf niet bestrijden, want zij is de geboortegrond van waarden».

Bij dit alles één zaak niet vergeten: kritiek op anderen is meer frequent dan zelfkritiek.

Een meesterlijk en uniek boek, op zijn plaats in de bibliotheek van elk arts.

Red.

GENEESKUNDIG HANDWOORDENBOEK.

S. J. M. Hoolboom-Van Dijck, arts.
Uitg. L. Stafleu & Zoon, Leiden.
De Internationale Pers, Berchem-Antwerpen.
prijs: 450 fr.

Het werk van een vrouw die met veel geduld en kritische zin dit geneeskundig handwoordenboek heeft voor mekaar gekregen. Wij hebben dit werk alleen doorbladerd en het vergeleken met het Groot Woordenboek der Geneeskunde. Naast de degelijkheid speelt hier vooral ten gunste: één boek, handig formaat en tenslotte binnen een redelijke prijsmarge, wat alleszins voor studenten belangrijk is. Ook aanbevolen aan reeds oudere artsen, die erin een heropfrissing van vergeten details op een vlugge en correcte wijze kunnen vinden.

Red.

Juffrouw, 20 jaar, tweetalig, diploma van kinderverzorgster, zoekt plaats als dokters-assistente.
Tel.: (03) 39.92.73.

Moderne Religieuze Werken. Psychologie - Geneeskunde. Opvoedkunde.
«LISIEUX»
Gen. Capiaumontstraat 20 - Antwerpen - Berchem.
Tel. (03) 39.01.21.

Te huur Brussel, Koningsstr. 314, mooi huis, lang bezet door dokter, zeer goede toest., stookolie, tuin, zo gewenst garage voor 1 of 2 wagens. Vrij 1 sept. 1963. Tel. 78.64.20, liefst tussen 8,30 u. en 9,30 u.

Belgische Geneesherenvereniging Sint-Lucas

(Vereniging zonder winstgevend doel)

Algemeen Voorzitter: Prof. Dr. P. Van Gehuchten
Algemeen Secretaris: Dr. A. Thulliez — *Penningmeester*: Dr. J. Gillis
Algemeen Secretariaat: IJzerlaan 19, Brussel 4.
Tel. 35.36.02

Geneesherenvereniging Sint-Lucas Aalst, Dirk Maertensstraat 24 - Aalst.
Geneesherenvereniging Sint-Lucas Antwerpen, Moorkensplein 13 - Antwerpen
Geneesherenvereniging Sint-Lucas Brugge, Torenbrug 1 - Brugge
Geneesherenvereniging Sint-Lucas Brussel, Jubileumlaan 145 - Brussel 2.
Geneesherenvereniging Sint-Lucas Gent, Ferrerlaan 210 - Gent
Geneesherenvereniging Sint-Lucas Limburg, Diestersesteenweg 76 - Sint-Truiden
Geneesherenvereniging Sint-Lucas Mechelen, Louisastraat 14 - Mechelen
Geneesherenvereniging Sint-Lucas Sint-Niklaas, Hofstraat 52 - St-Niklaas W.
Geneesherenvereniging Sint-Lucas Turnhout, de Mérodelei 176 - Turnhout

Medische Sint-Lucasjeugd

Medische Sint-Lucasjeugd Gent, K.V.C. Kortrijkse Poortstraat 160 Gent.
Sint-Lucasgilde der Studenten, Leuven, Pater Damiaanplein 13 Leuven

Medische hulp aan centraal-Afrika

Algemeen Secretariaat: Louis Schmidtlaan 111 - Brussel 4.

—